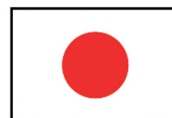

Centre for
Economic
Recovery

From
the People of Japan

Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні

**ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА МІКРО-, МАЛІ ТА СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ. КИЇВ,
Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2025, 68 сторінок**

Команда видавництва:

Автори: Андрій Длігач, Андрій Ставицький

Редагування та коректура: Павло Соболевський, Максим Баковецький

Огляд експерта: Лариса Самосонок

Дизайн та верстка: Павло Соболевський

Дослідження розраховане на широку аудиторію — державних службовців, парламентарів та аналітиків, а також представників бізнесу, освітнього й академічного секторів, міжнародних партнерів та донорських організацій. Видання було створено в межах проєкту «Трансформаційне відновлення для людської безпеки в Україні» за сприяння Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в Україні та за фінансової підтримки уряду Японії.

Погляди, висновки та рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам та упорядникам і не обов'язково відображають погляди уряду Японії, ПРООН чи інших Агенцій ООН.

Зміст цього дослідження захищено авторським правом. Відповідно до зобов'язання ПРООН щодо поширення спільних знань, ця робота може бути відтворена повністю або частково для некомерційного використання за умови правильного цитування. Картографічні матеріали та графічні ілюстрації включені для описових цілей і не означають схвалення ПРООН правового статусу будь-якої країни чи території, а також делімітації її кордонів чи меж.

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні

Кловський узвіз, 1, Київ 01021, Україна

тел.: +380 (44) 253-9363

www.ua.undp.org

Зміст

ВСТУП	4
ОСНОВНІ ВИСНОВКИ	7
РОЗДІЛ I. ОГЛЯД ЕКОНОМІКИ ТА СЕКТОРУ ММСП	9
РОЗДІЛ II. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ММСП	18
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ГАЛУЗІ	26
РОЗДІЛ IV. РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ	31
РОЗДІЛ V. ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ	35
РОЗДІЛ VI. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ММСП ПІД ЧАС ВІЙНИ	40
РОЗДІЛ VII. БАРОМЕТР ММСП	53
ВИСНОВКИ	58
МЕТОДОЛОГІЯ	61

ВСТУП

Це дослідження зосереджено на впливі війни та її економічних наслідків на діяльність мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП) в Україні протягом 2024 року. У звіті представлено оцінку бізнес-клімату в різних регіонах країни з урахуванням неоднакового впливу бойових дій. Центральним елементом аналізу є реакція підприємств на виклики, спричинені війною. Зокрема, досліджуються наслідки порушення ланцюгів постачання, зміни в міграційних процесах, коливання торговельної активності, а також стратегічні адаптації, до яких вдаються ММСП для збереження діяльності та розвитку.

Комплексне опитування українських мікро-, малих і середніх підприємств дало змогу визначити ключові виклики, бар'єри та ризики для розвитку бізнесу в умовах війни. Деяку увагу приділено впливу державних програм підтримки бізнесу та оцінці їхньої ефективності в різних секторах економіки. Також у дослідженні окреслено пріоритети післявоєнного економічного відновлення України, які можуть мати найбільший позитивний ефект для бізнес-спільноти.

Результати базуються на опитуванні 628 власників бізнесу та керівників мікро-, малих і середніх підприємств, проведеному в січні 2025 року. Дослідження оцінює як поточний стан бізнес-середовища, так і очікування щодо його розвитку, зокрема в розрізі секторів економіки та регіонів. Важливим інструментом аналізу є Індекс активності бізнесу (UBI) — індикатор очікувань і ділових настроїв ММСП. Упродовж 2024 року індекс демонстрував нестабільну динаміку та знизився наприкінці року до рівня, що свідчить про зростання песимізму серед підприємців. Відповідно, очікування на 2025 рік вказують на збереження негативних економічних тенденцій, зокрема зниження ділової активності й уповільнення економічного зростання.

Основними чинниками, що стримують розвиток бізнесу, залишаються невизначеність економічної та безпекової ситуації. Серед ключових проблем підприємці вказують зростання податкового навантаження¹, а також непередбачуваність державної політики, зокрема відхилення від принципів стабільності податкового законодавства, які передбачають обмеження змін протягом шести місяців після їх запровадження. Додатковими бар'єрами для бізнесу є складнощі податкового адміністрування, значний рівень тіньової економіки та відсутність прозорих механізмів бронювання критично важливих працівників. Водночас підприємства і далі стикаються з гострим дефіцитом кваліфікованої робочої сили, що суттєво ускладнює ведення бізнесу.

Результати дослідження можуть бути корисними для широкого кола організацій, які аналізують економічні наслідки війни та працюють над підтримкою відновлення економіки України. Зокрема, звіт є цінним ресурсом для міжнародних організацій розвитку, що залучені до формування стратегій відбудови та розподілу фінансування для програм економічного розвитку.

1 <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-parlament-skh-valyv-zbilshennia-vydat-kiv-dlia-syl-oborony-v-tsilo-mu-a-podatkovyi-zakono-proekt-pidtrymav-za-osnovu>

Для національних інституцій результати дослідження можуть слугувати основою для вдосконалення економічної політики, ефективнішого розподілу бюджетних ресурсів та розвитку програм підтримки ММСП, разом з фінансовими інструментами, як-от програма «Доступні кредити 5–7–9%». Крім того, звіт містить аналітичні висновки, які можуть бути корисними для приватних компаній та інвесторів, що розглядають можливості співпраці з українським бізнесом, зокрема завдяки детальному регіональному та галузевому аналізу.

A group of six young men are standing in a line in a hallway, wearing grey protective suits. They are looking towards the camera with serious expressions. The hallway has red equipment hanging on the right and a large window in the background. The text "ОСНОВНІ ВИСНОВКИ" is overlaid on the right side of the image.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

Фото: ПРООН в Україні

35%

підприємств втратили
до половини
персоналу

- Хоча кількість суб'єктів господарювання майже відновилася до довоєнного рівня — у 2023 році вона сягнула 1,91 млн — понад половина підприємств у 2024 році була змушена скоротити обсяги виробництва. Водночас значення Індексу активності бізнесу (UBI) знизилося нижче позначки 40, що свідчить про стагнацію та поширений песимізм серед підприємців, зумовлений тривалими воєнними ризиками та регулярними перебоями з енергопостачанням.

- У 2024 році 35% підприємств втратили до половини персоналу. Ринок праці суттєво постраждав через дефіцит чоловічої робочої сили: 59,5% респондентів зазначили, що її пропозиція на регіональних ринках праці зменшилася більш ніж на 25% від початку повномасштабного вторгнення, переважно внаслідок мобілізації та еміграції. Водночас відбулися помітні зміни у структурі власності бізнесу: частка компаній, що належать суто жінкам, зросла з 18,2% на початку 2024 року до приблизно 20% на початку 2025 року. Динаміка виробництва відрізнялася за секторами: зростання зафіксовано в сільському господарстві (44,4%) та ІТ (23,8%), тоді як транспорт і будівництво продемонстрували скорочення обсягів діяльності (28,6% та 19,4% відповідно). У східних регіонах 39% підприємств повідомили про зростання виробництва, хоча 9% були змушені повністю призупинити діяльність.

- Понад 60% підприємств назвали загальну невизначеність військової та економічної ситуації головною перешкодою для розвитку бізнесу, тоді як 59% респондентів вказали на непередбачуваність державної політики. Обидва показники погіршилися у 2024 році. Це значною мірою пов'язано з тривалими затримками у запровадженні прозорого механізму бронювання працівників, а також із різким підвищенням податкового навантаження, що суттєво ускладнює планування діяльності та розвиток ММСП.

59%

респондентів
вказали на
непередбачуваність
державної політики

- Підприємства висловили значну підтримку запровадженню податкових стимулів для розвитку економіки (63%) та автоматизації податкового адміністрування (58%). Водночас 30% компаній продовжують стикатися з блокуванням податкових накладних, а 25% — з відмовами у бронюванні працівників. Це підкреслює критичну потребу бізнесу в стабільності регуляторного середовища та спрощенні адміністративних процедур.

РОЗДІЛ І.

ОГЛЯД
ЕКОНОМІКИ ТА
СЕКТОРУ ММСП

Фото: ПРООН в Україні

43%

виробничих компаній
повідомили про
скорочення обсягів
виробництва

Ключові висновки

- У 2024 році невиробничий сектор зазнав більшого скорочення активності: більша частка підприємств повідомила про зменшення обсягів діяльності через падіння попиту та зміну ринкових умов. Для порівняння, серед виробничих компаній 43% зазначили про скорочення обсягів виробництва, що також було зумовлено переважно зниженням попиту.
- Тривала військова та макроекономічна нестабільність у 2024 році суттєво ускладнювала прогнозування та довгострокове планування для ММСП. Як наслідок понад половина опитаних компаній протягом року скоротили обсяги виробництва або надання послуг — це найвищий показник із початку повномасштабного вторгнення.
- Представники бізнесу пов'язують непередбачуваність державної політики передусім із різкими змінами податкового навантаження, зокрема, його підвищенням у середині року, а також із недостатньою прозорістю та стабільністю надходжень міжнародної фінансової допомоги. Така невизначеність посилює песимістичні очікування бізнесу, що відобразилося у зниженні значення Індексу активності бізнесу (UBI) нижче порогового рівня у 50 пунктів.
- Додатковим стримуючим фактором є дефіцит кваліфікованих кадрів, спричинений міграцією та мобілізацією. Це створює операційні обмеження для підприємств і знижує їхню конкурентоспроможність. У низці випадків компанії вимушені відмовлятися від експортних контрактів через непередбачуваність ситуації на ринку праці.
- Доступ до фінансування залишається особливо обмеженим у прифронтових регіонах. Тривала війна посилює цю проблему, що підкреслює необхідність адаптації та розширення інструментів фінансової підтримки з урахуванням умов економіки воєнного часу.

Результати швидкої оцінки збитків та потреб

Згідно з четвертою Швидкою оцінкою завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4), проведеною спільно Урядом України, Світовим банком, Європейською комісією та Організацією Об'єднаних Націй, прямі збитки, завдані війною², станом на 31 грудня 2024 року сягнули 176 млрд доларів США. Це на 24 млрд доларів більше, ніж у попередній оцінці RDNA3 від лютого 2024 року³, що відображає подальше погіршення ситуації після трьох років повномасштабного вторгнення. Найбільших втрат зазнали житловий сектор, транспорт, енергетика, торгівля, промисловість та освіта. Загальні потреби у відновленні та реконструкції протягом наступного десятиліття оцінюються в 524 млрд доларів США — приблизно у 2,8 раза більше, ніж ВВП України у 2024 році, що підкреслює безпрецедентний масштаб економічного виклику.

2 <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

3 <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807/p1801741bea12c012189ca16d-95d8c2556a>

\$524
млрд

орієнтовні загальні
 витрати на відновлення
 та реконструкцію
 протягом наступного
 десятиліття

Найбільше постраждалими були визнано сектори житла, транспорту, енергетики, торгівлі, виробництва й освіти. Згідно зі звітом RDNA4, житловий сектор зазнав значних руйнувань: пошкоджено або знищено майже 13% житлового фонду, що вплинуло на понад 2,5 млн домогосподарств. Дефіцит фінансування для відновлення житла оцінюється майже у 84 млрд доларів. Пошкодження транспортної інфраструктури — доріг, мостів і залізниць — суттєво ускладнює логістику та торгівлю, а витрати на її відбудову оцінюються у 78 млрд доларів. Енергетичний сектор залишається мішенню постійних атак, що призводить до дефіциту електроенергії та теплопостачання, особливо в зимовий період. Сектори торгівлі та промисловості постраждали від руйнування виробничих об'єктів і розриву ланцюгів постачання, тоді як пошкодження шкіл та університетів створює довгострокові ризики для людського капіталу. Відновлення цих секторів потребує значних ресурсів: енергетика та гірничодобувна промисловість — 68 млрд доларів, торгівля і промисловість — 64 млрд доларів, сільське господарство — понад 55 млрд доларів, а розбір завалів у різних секторах — майже 13 млрд доларів.

Малий і середній бізнес (ММСП), який становить основу приватного сектору України, також зазнав значних втрат, що відображено у звіті RDNA4. Руйнування фізичних активів — офісів, виробничих приміщень і складів — разом із перебоями в постачанні енергії та сировини призвели до зупинки або суттєвого скорочення діяльності багатьох компаній. Особливо вразливими є підприємства, розташовані поблизу лінії фронту або орієнтовані на експорт, оскільки вони залежать від пошкодженої транспортної інфраструктури та портів. Додатковим фактором тиску стало зростання витрат на безпеку та евакуацію персоналу, що послаблює фінансову стійкість ММСП і обмежує їхню здатність до відновлення.

За оцінками RDNA4, для підтримки відновлення малих і середніх підприємств у 2025 році необхідні значні інвестиції та цілеспрямовані інструменти підтримки, зокрема гранти, кредитні програми та механізми зниження ризиків. Загальна потреба у фінансуванні пріоритетних заходів відновлення та реконструкції, включно з підтримкою приватного сектору, становить 17,33 млрд доларів. Із цієї суми 7,37 млрд доларів уже забезпечено урядом України та міжнародними партнерами, однак залишається дефіцит фінансування на рівні 9,96 млрд доларів. Пріоритетними напрямками підтримки визначено аграрний сектор та експортно орієнтовані ММСП, яким необхідні додаткові ресурси для відновлення земель, обладнання та доступу до міжнародних ринків.

€4.5

млрд

фінансування, які були
виділені у березні

Огляд малих і середніх підприємств

Малий та середній бізнес (ММСП) відіграє ключову роль у створенні робочих місць, стабільності ринку та приведенні України до стандартів ЄС у процесі європейської інтеграції. Його відновлення вимагає не лише фінансового капіталу; воно потребує сприятливого середовища, побудованого на децентралізованому управлінні; спрощеному регулюванні та захисті від військових ризиків. Отже, стратегічні інвестиції в ММСП не лише пом'якшать поточні втрати, але і сприятимуть розвитку стійкої, інноваційної економіки, що відповідає довгостроковим цілям відбудови України.

Із 1,4 млн зареєстрованих підприємств в Україні близько 13% (орієнтовно 180 тис.) у 2024 році працювали в прифронтових регіонах, з найбільшою концентрацією в Харківській та Запорізькій областях⁴.

Окрім значних геополітичних викликів, які впливають на всю країну, бізнес дедалі більше занепокоєний нестабільністю внутрішнього ринку (див. рисунок 1.1). Понад 60% підприємств повідомляють про труднощі з прогнозуванням і плануванням, тоді як майже 59% вказують на непередбачуваність дій уряду — настрої, що значною мірою сформувалися під впливом подій 2024 року.

Цей період характеризувався нестабільністю міжнародної фінансової підтримки, що змусило уряд вдатися до підвищення податків наприкінці року та запровадження регуляторних змін у низці секторів. Упродовж 2024 року міжнародна допомога Україні надходила нерегулярно й часто із суттєвими затримками. Зокрема, великий пакет фінансової та військової допомоги США був схвалений лише у квітні після тривалих політичних дискусій у Конгресі, що створило значний дефіцит фінансування на початку року⁵. Європейський Союз надав підтримку окремими великими переказами, зокрема 4,5 млрд євро фінансування, які були виділені у березні⁶. Крім того, Міжнародний валютний фонд у червні виділив 2,2 млрд доларів після перегляду програми співпраці, що також підкреслює епізодичний характер цієї підтримки⁷. Українські посадовці неодноразово наголошували, що затримки із зовнішнім фінансуванням створюють додатковий тиск на державний бюджет і змушують уряд тимчасово покривати дефіцит за рахунок внутрішніх ресурсів⁸.

Додатковим викликом для бізнесу стала нестача персоналу, зумовлена як міграцією, так і мобілізацією значної частини працівників до Збройних Сил України. Частина громадян утримується від пошуку офіційної роботи через невизначеність щодо процедур мобілізації, що створює додаткову непередбачуваність для роботодавців. Брак стабільних і прозорих правил бронювання ключових працівників для економічних потреб створює серйозні труднощі для бізнесу: щонайменше половина підприємств повідомляє про дефіцит кваліфікованих кадрів.

4 <https://opendatabot.ua/analytics/frontline-business>

5 <https://www.reuters.com/world/us/long-awaited-aid-ukraine-israel-taiwan-poised-pass-us-congress-2024-04-23/>

6 https://enlargement.ec.europa.eu/news/commission-disburses-first-eu45-billion-bridge-financing-ukraine-under-ukraine-facility-2024-03-20_en

7 <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/06/28/pr24252-ukraine-imf-exec-board-completes-4th-rev-eff-arr>

8 <https://kyivindependent.com/foreign-aid-finances-solutions/>

Рисунок 1.1.

Що заважає вам
зараз відновити
та розвивати свій
бізнес?

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

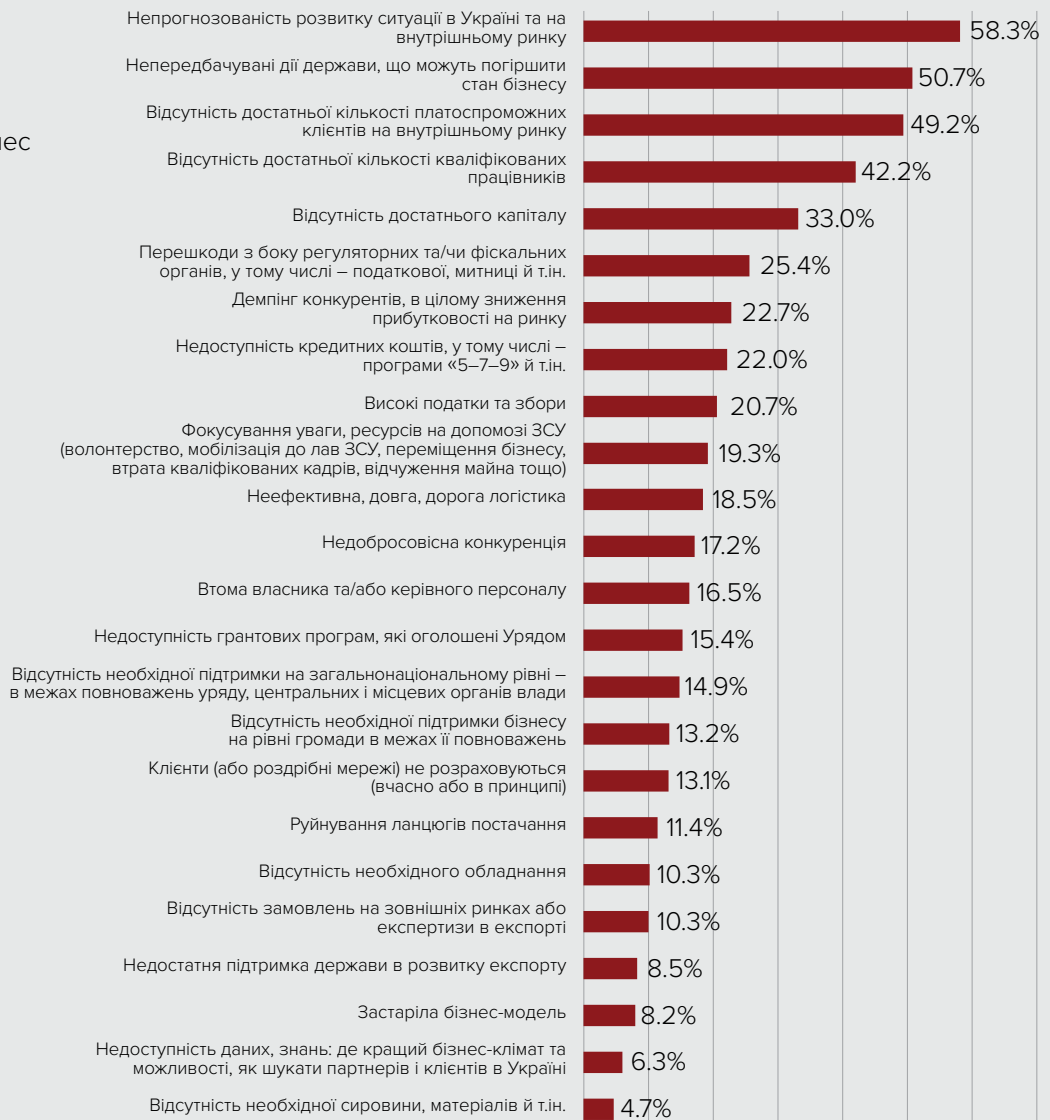
Результати опитування

Близько третини підприємств повідомляють про нестачу фінансового капіталу, що пов'язано зі складнощами отримання кредитів або грантового фінансування, особливо у прифронтових регіонах. Відсутність страхування воєнних ризиків та падіння попиту на продукцію підприємств у таких регіонах роблять доступ до кредитування практично недосяжним.

Порівняно з результатами опитування ММСП, проведеного роком раніше (див. рисунок 1.2), спостерігається помітне зростання занепокоєння щодо непередбачуваності дій уряду (з 51% до 59%) та нестачі кваліфікованого персоналу (із 42% до 50%). Водночас частка респондентів, які акцентують увагу на інших проблемах, дещо зменшилася. Зокрема, частка компаній, що повідомляють про труднощі з отриманням кредитів за програмою «5–7–9%», скоротилася на сім відсоткових пунктів (з 22% до 15%), тоді як частка тих, хто вказував на перешкоди з боку регуляторних органів, зменшилася на п'ять відсоткових пунктів (з 25% до 20%).

Рисунок 1.2.

Що завадило
вам відновити та
розвинути свій бізнес
у 2023 році?

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

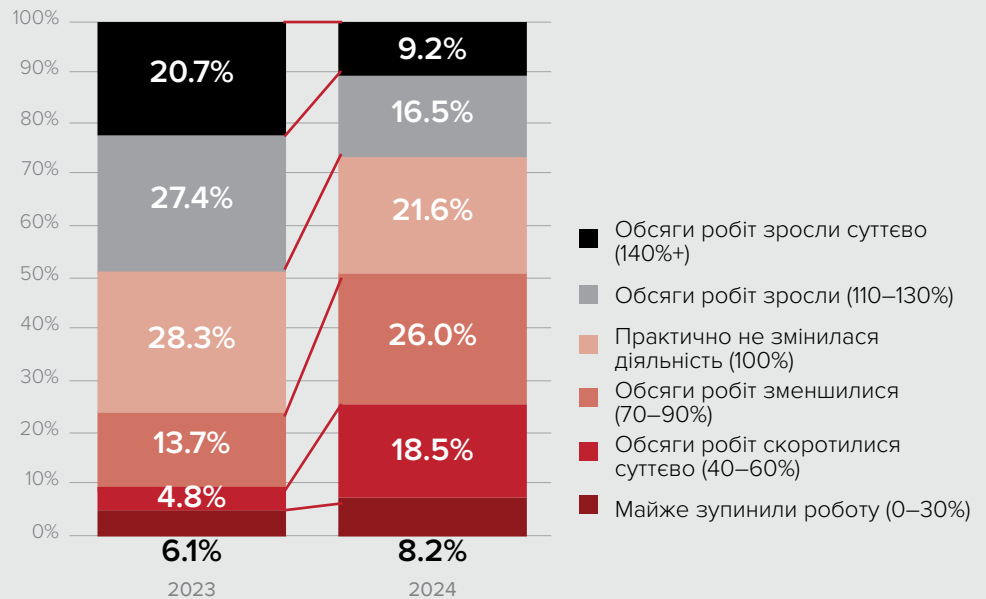
Упродовж 2024 року ситуація для бізнесу поступово погіршувалася. Якщо у 2023 році приблизно чверть підприємств повідомляла про скорочення обсягів виробництва, а майже половина — про їх зростання, то у 2024 році тенденція суттєво змінилася. Лише трохи більше чверті підприємств зафіксували зростання обсягів виробництва, тоді як понад половина повідомила про їх скорочення (див. рисунок 1.3). Така динаміка свідчить про погіршення економічної ситуації та зростання частки компаній, що зазнали зниження ділової активності порівняно з попереднім роком.

На рисунку 1.4 наведено показники діяльності підприємств у 2024 році порівняно з 2023 роком у номінальному гривневому вимірі. Близько 30% ММСП повідомили про зростання доходів. Водночас понад половина опитаних підприємств зафіксувала їх зниження, що підтверджує суттєве погіршення реальних економічних результатів порівняно з попереднім роком.

Рисунок 1.3.

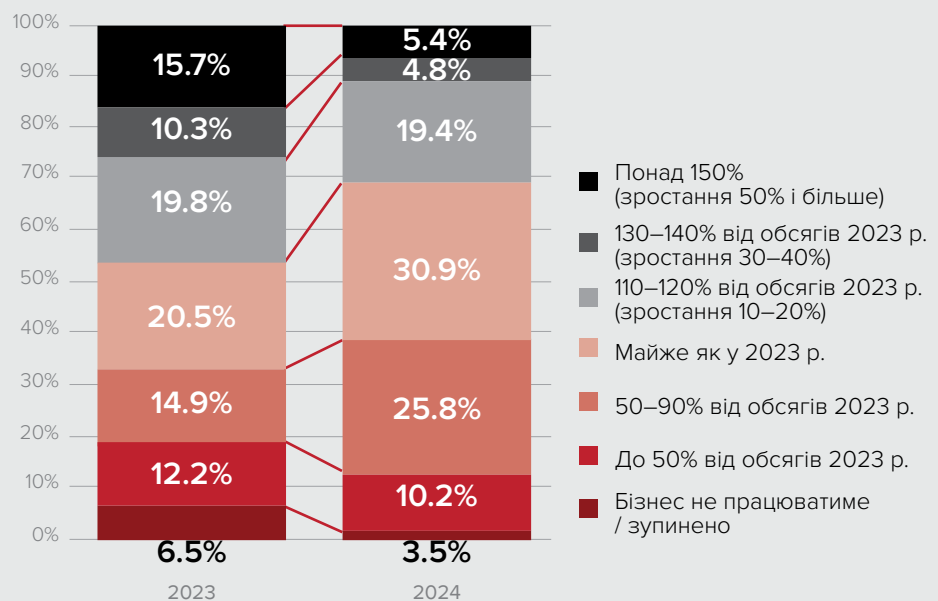
Показники діяльності підприємства у 2024 році порівняно з 2023 роком (еквівалент доларів США)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 1.4.

Показники діяльності у 2024 році порівняно з 2023 роком (у гривнях)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

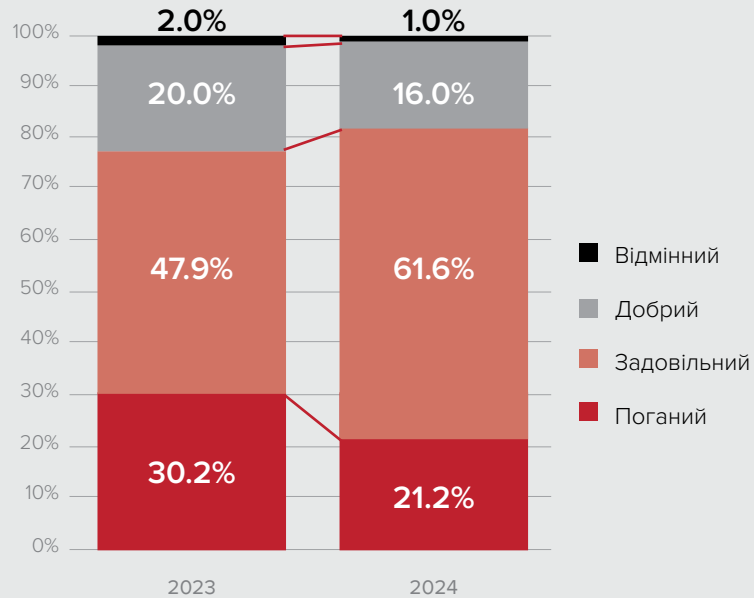

Примітка: відсотки в дужках у легенді вказують на діапазон номінального зростання обсягів виробництва порівняно з 2023 роком. Наприклад, «110–120%» означає, що обсяг виробництва підприємства у 2024 році становив від 110% до 120% рівня 2023 року, тобто номінальне зростання на 10–20%. Ці категорії використовуються для групування підприємств за масштабом зміни обсягів виробництва, що полегшує порівняння між регіонами та інтервалами зростання. Категорії є взаємовиключними та разом охоплюють усі опитані підприємства.

Скорочення реального обороту відобразилося і на оцінках респондентами фінансово-економічного стану своїх підприємств (див. рисунок 1.5). Якщо у 2023 році 22% з них оцінювали ситуацію як добру або відмінну, то у 2024 році ця частка зменшилася до 17%. Водночас частка тих, хто оцінював ситуацію як погану, також скоротилася — з 30% до 21%. Натомість більшість підприємств — майже 62% — наразі оцінюють свій стан як задовільний з огляду на поточні обставини.

Рисунок 1.5.

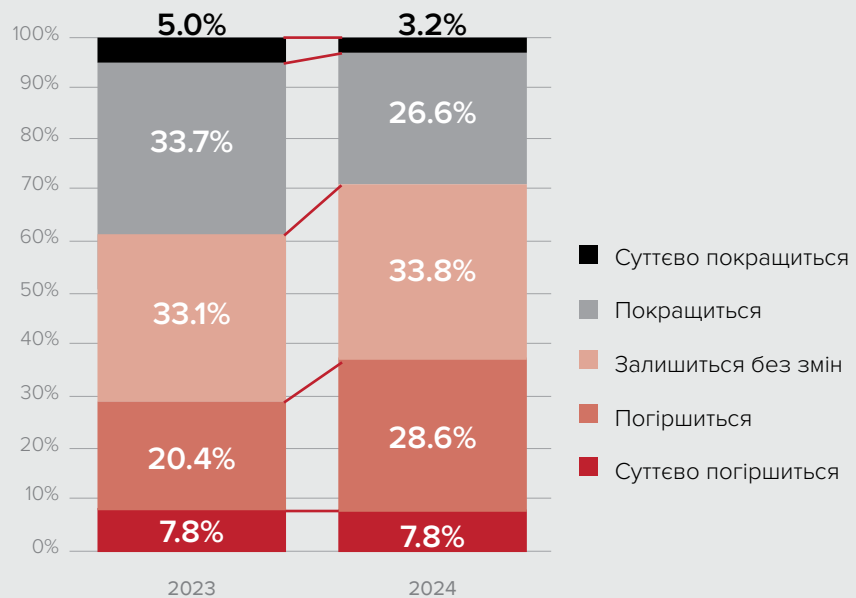
Як би ви оцінили фінансово-економічний стан вашого підприємства?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 1.6.

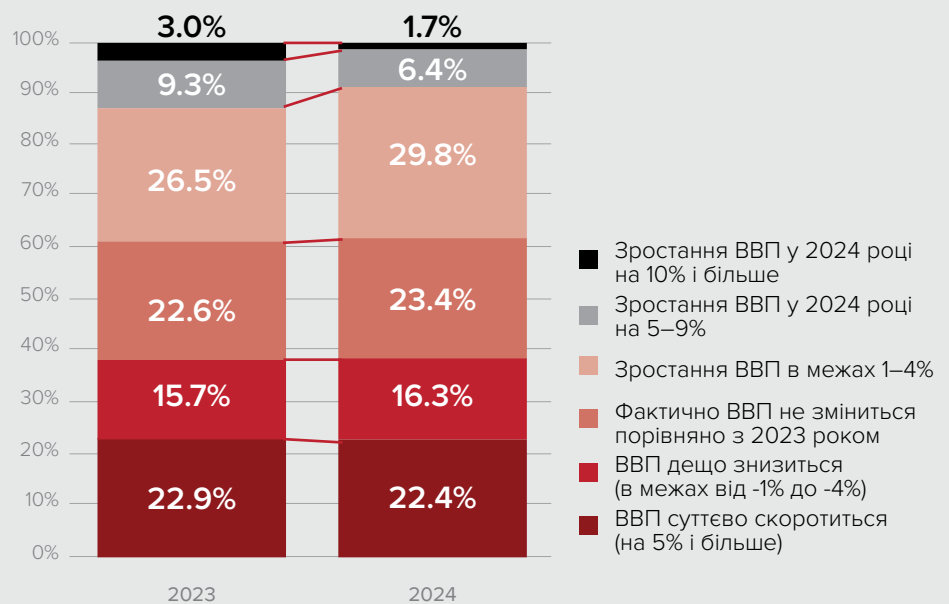
Які ваші очікування щодо фінансово-економічного стану вашого підприємства у 2025 році?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 1.7.

Як би ви оцінили перспективи розвитку української економіки у 2025 році?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Частка підприємств, які очікують покращення свого фінансово-економічного становища, помітно зменшилася (див. рисунок 1.6). Якщо у 2023 році 39% підприємств прогнозували покращення в наступному році, то у 2024 році ця частка знизилася до 30%, тобто майже на 9 відсоткових пунктів. Водночас приблизно на таку саму величину зросла частка підприємств, які очікують погіршення ситуації. Частка тих, хто прогнозує значне погіршення, залишилася незмінною — на рівні 8% упродовж обох років. Загалом очікування українського бізнесу протягом року змінилися з помірно оптимістичних на помірно песимістичні.

Водночас респонденти оцінюють перспективи розвитку економіки України загалом приблизно на рівні минулорічних очікувань (див. рисунок 1.7). Зокрема, 38% підприємств очікують зростання ВВП щонайменше на 1%, 23% вважають, що економіка залишиться на поточному рівні, 16% прогнозують незначне скорочення, а 22% очікують суттєве падіння ВВП.

A man in a dark blue jacket and grey beanie stands next to a bicycle in a war-torn city. The background shows a heavily damaged brick building with missing windows and a ground covered in debris and rubble. The sky is overcast and grey.

РОЗДІЛ II.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ММСП

Фото: ПРООН в Україні

1.9
МЛН

Загальна
кількість суб'єктів
господарювання
у 2023 році

Ключові висновки

- До кінця 2023 року загальна кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання в Україні відновилася до 1,91 млн, майже досягнувши рівня 1,95 млн, зафіксованого у 2021 році до початку повномасштабного вторгнення. Водночас це формальне відновлення приховує істотне погіршення фактичної економічної активності: у 2024 році понад половина діючих ММСП скоротили обсяги виробництва або надання послуг. Це свідчить про те, що кількісне відновлення реєстрацій не означає якісного відновлення економіки.
- Нестача персоналу, спричинена міграцією та мобілізацією, суттєво ускладнює щоденну діяльність ММСП. Унаслідок цього багато компаній змушені відмовлятися від замовлень або відкладати їх виконання, скорочувати обсяги виробництва та стикаються з труднощами у виконанні договірних зобов'язань. У сукупності це значно ускладнює адаптацію бізнесу до умов воєнного часу.
- Гостра нестача робочої сили в поєднанні зі зростанням тіньової економіки суттєво погіршила загальне бізнес-середовище. Відсутність прозорих і передбачуваних механізмів бронювання критично важливих працівників для економіки залишається однією з ключових регуляторних проблем. Це додатково посилює кризу на ринку праці та підриває здатність малих і середніх підприємств ефективно планувати свою діяльність.

У 2023 році малі та середні підприємства України проходили етап інтенсивної адаптації до умов війни, приділяючи першочергову увагу релокації, пошуку нових ринків збуту та подоланню гострих фінансових труднощів. У 2024 році ситуація частково змінилася: значна частина підприємств змогла стабілізувати діяльність, повернутися до довоєнних масштабів роботи й розпочати планування подальшого розвитку.

Попри цей прогрес, підприємства і далі стикалися з низкою системних викликів, зокрема високою невизначеністю, слабким попитом і гострим дефіцитом кадрів. Ключовою особливістю 2024 року став поступовий перехід від стратегії виживання до етапу відновлення, хоча темпи цього процесу залишалися обмеженими через продовження бойових дій та вплив енергетичної кризи.

Кількість підприємств в Україні є корисним індикатором економічної активності. У 2021 році в країні налічувалося трохи менше двох мільйонів суб'єктів господарювання, понад три чверті з яких становили фізичні особи-підприємці. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році їх кількість скоротилася до 1,72 млн, разом з 1,5 млн фізичних осіб-підприємців.

Таблиця 2.1.

Кількість діючих суб'єктів господарювання

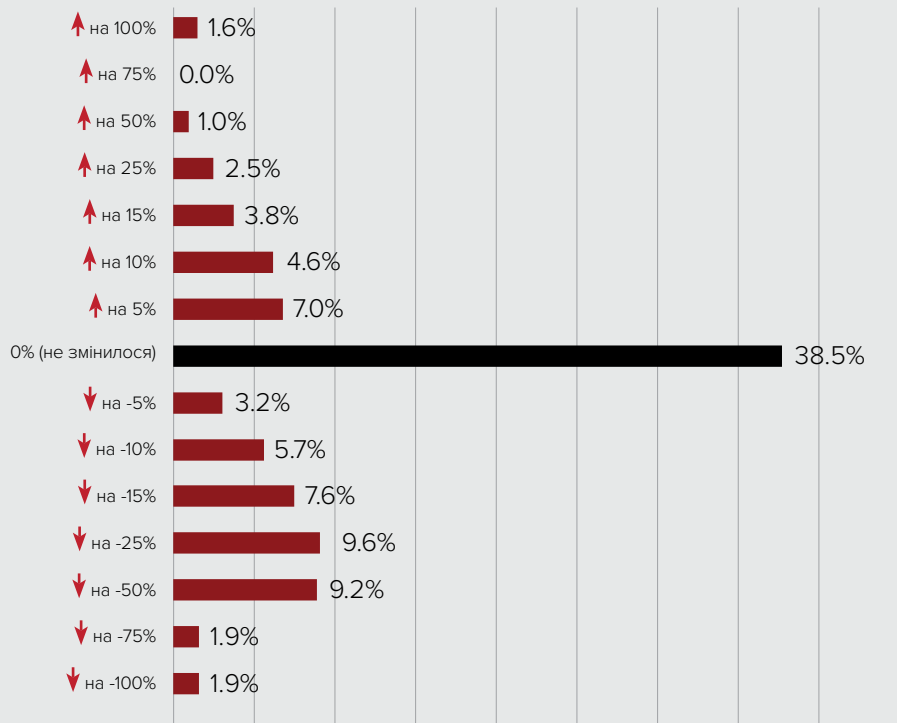
Регіон	2021		2022		2023	
	Всього, одиниць	Зокрема індивідуальні підприємці, одиниці	Всього, одиниць	Зокрема індивідуальні підприємці, одиниці	Всього, одиниць	Зокрема індивідуальні підприємці, одиниці
Україна	1956248	1585414	1732508	1470584	1913193	1605341
Вінницька область	68102	58052	65869	57835	73106	63844
Волинська область	41089	34809	40601	35399	45974	39999
Дніпропетровська область	153260	122749	143055	118499	160478	132750
Донецька область	61751	52549	29846	26878	28845	25571
Житомирська область	50419	43391	47797	42389	52588	46245
Закарпатська область	47946	41374	45447	40548	48761	43074
Запорізька область	76176	60813	48945	40998	51204	41636
Івано-Франківська область	55196	47403	54282	48228	60421	53342
Київська область	113452	93190	108241	93580	124761	106752
Кіровоградська область	37186	28839	35621	28535	39725	32032
Луганська область	21091	17735	5502	5169	4282	3260
Львівська область	132740	111554	133117	116391	149350	129565
Миколаївська область	54388	42907	43830	36836	49324	40764
Одеська область	132857	108895	117451	100386	128752	108295
Полтавська область	65364	54110	60514	51435	67411	57185
Рівненська область	43519	37356	42857	37822	47982	42250
Сумська область	41739	35607	38695	33779	41630	36306
Тернопільська область	38225	33089	37908	33787	41357	36570
Харківська область	167691	141883	141726	125709	150589	131806
Херсонська область	42877	35066	15318	13644	15964	13331
Хмельницька область	61907	54209	60661	54463	67226	60147
Черкаська область	55154	45916	52443	45154	57843	49601
Чернівецька область	40272	36182	38783	35761	42402	38744
Чернігівська область	41305	35113	38302	34010	42186	37215
м. Київ	312542	212623	285697	213349	321032	235057

Джерело : Державна служба статистики України

Втім, уже у 2023 році загальна кількість суб'єктів господарювання склала 1,9 млн, тобто майже повернулася до довоєнного рівня, а кількість фізичних осіб-підприємців навіть дещо перевищила показник 2021 року (див. таблицю 2.1). Це відновлення свідчить про значну стійкість українського бізнес-сектору: зростання кількості підприємств спостерігалось в усіх регіонах, за винятком Донецької та Луганської областей.

Рисунок 2.1.

Як змінилася
кількість персоналу
з початку року?
(відсоток від кількості
станом на 1 січня
2024 року)

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Водночас цей показник має важливі обмеження: він відображає лише кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання без урахування їхнього розміру, фактичної активності або галузевої структури. Тому, хоча динаміка кількості підприємств дає загальне уявлення про підприємницьку активність і регіональне відновлення, її доцільно аналізувати разом із іншими показниками — зокрема зайнятістю, оборотом та доданою вартістю.

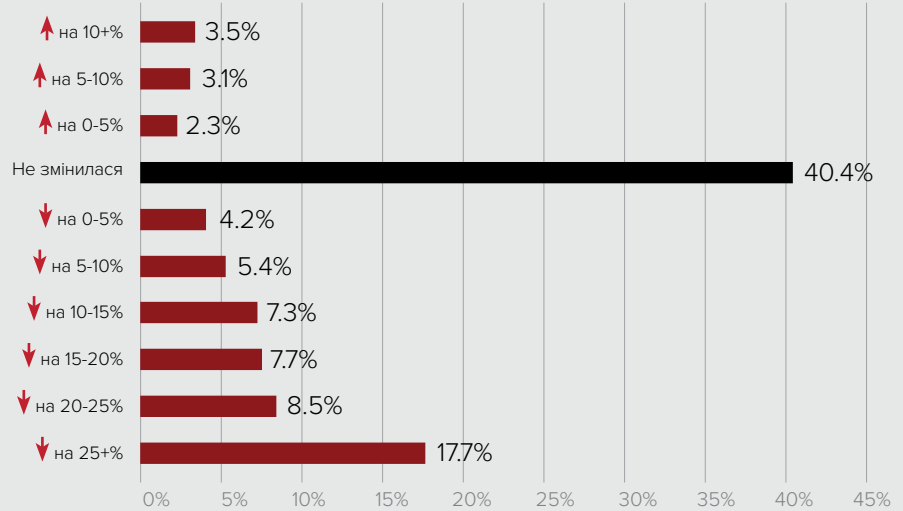
Збільшення кількості суб'єктів господарювання в умовах значної міграції населення, мобілізації до Збройних Сил України та загалом несприятливої демографічної ситуації неминуче створило серйозний дефіцит робочої сили. Демографічна криза посилюється і структурними чинниками, що виходять за межі впливу війни, — зокрема низькою народжуваністю, високою передчасною смертністю серед чоловіків та прискореним старінням населення, — що зменшує пропозицію робочої сили навіть без урахування вимушеної міграції.

Водночас 39% підприємств повідомили (див. рис. 2.1), що чисельність їхнього персоналу у 2024 році залишилася незмінною.

Рисунок 2.2.

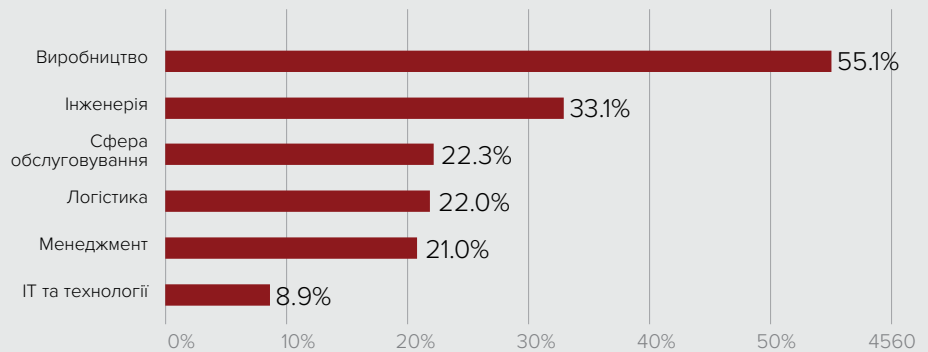
Зміни в кількості офіційних працівників з початку повномасштабного вторгнення

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 2.3.

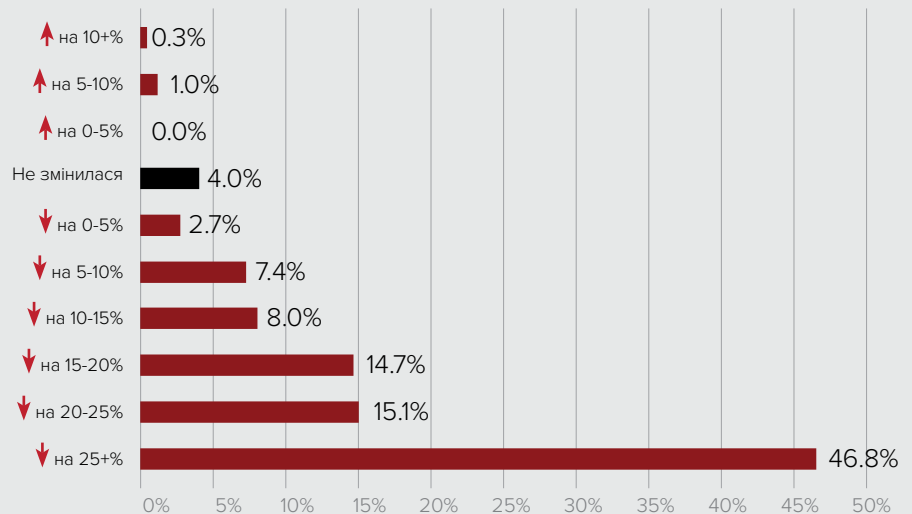
У якій професійній сфері ви відчували найбільшу нестачу персоналу?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 2.4.

Як змінилася кількість працівників на ринку праці вашого основного регіону з початку повномасштабного вторгнення?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

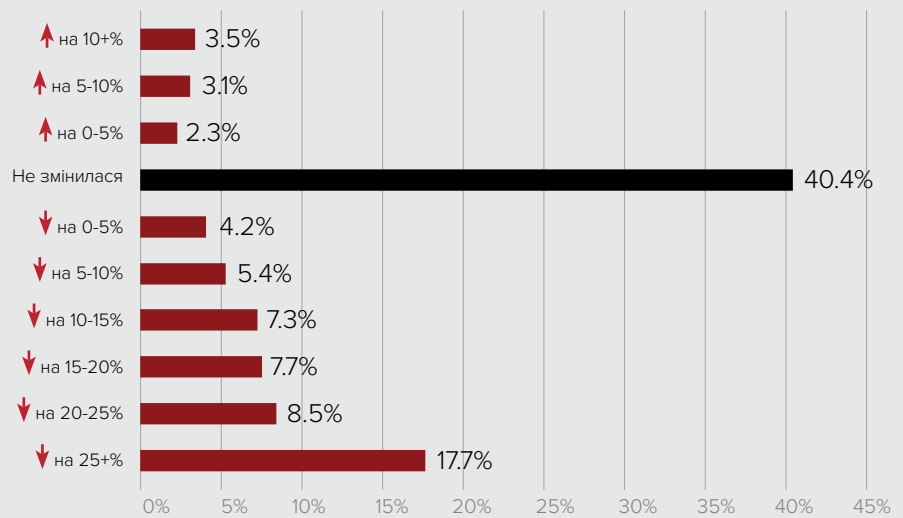

Хоча окремі підприємства збільшили чисельність персоналу на 5% (7% респондентів) або на 10% (6%), а ще майже 5% повідомили про ще значніше зростання, значна частина компаній зіткнулася із суттєвим скороченням штату. Зокрема, майже 35% підприємств скоротили чисельність персоналу до 50%, причому середній рівень скорочення становив близько 30%. У більшості випадків такі скорочення були зумовлені вимушеними обставинами — насамперед міграцією та мобілізацією, хоча іноді вони також були результатом заходів зі скорочення витрат або реструктуризації бізнесу з метою збереження конкурентоспроможності.

Рисунок 2.5.

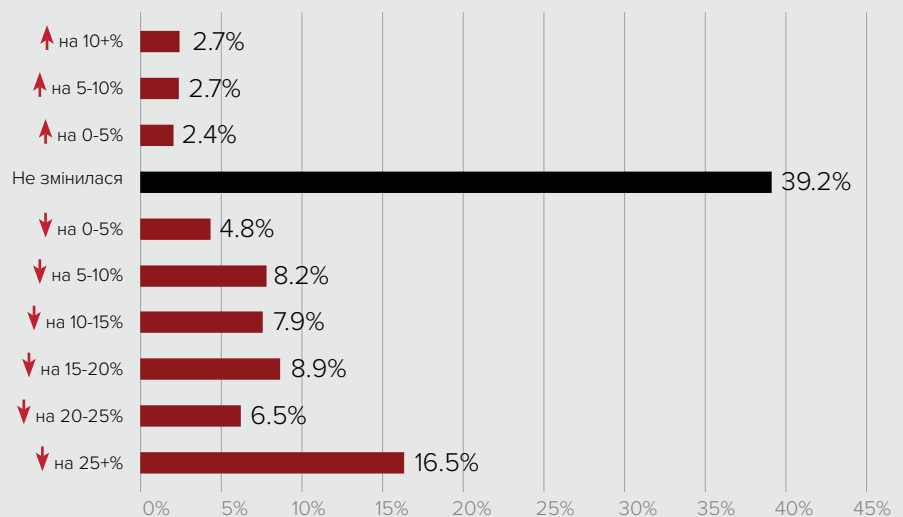
Яким чином зменшилася кількість офіційних працівників на ринку праці вашого основного регіону з початку повномасштабного вторгнення?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 2.6.

Як змінилася частка формальної зайнятості на ринку праці вашого основного регіону з початку повномасштабного вторгнення?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Щодо структури персоналу, найбільш відчутне скорочення відбулося серед офіційно працевлаштованих працівників. Важливо зазначити, що базовою точкою відліку для цих змін є період до лютого 2022 року, а не січень 2024 року, як у попередньому показнику.

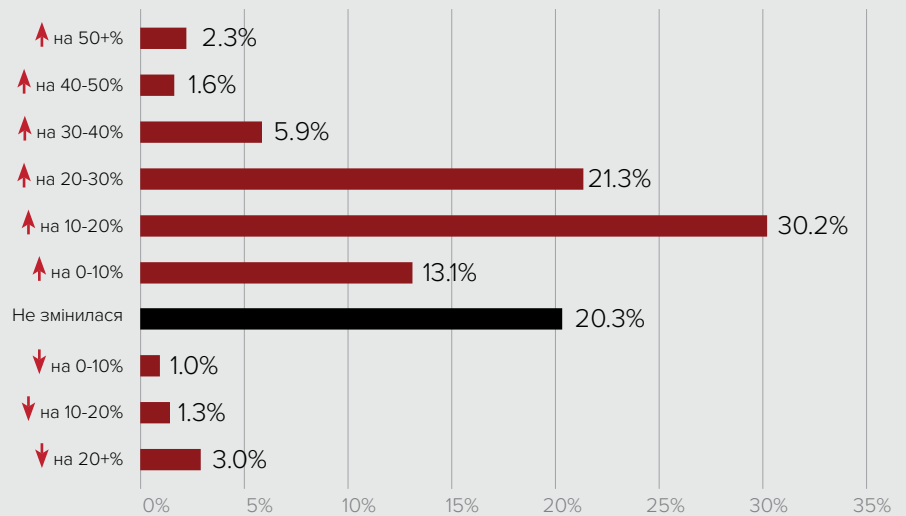
Приблизно кожне шосте підприємство повідомило про скорочення кількості офіційних працівників більш ніж на 25%, тоді як ще близько третини зазнали скорочення у межах від 1% до 25% (див. рис. 2.2). Водночас лише приблизно 9% підприємств змогли збільшити кількість офіційно працевлаштованих працівників.

Найбільші труднощі з пошуком персоналу (див. рис. 2.3) відзначалися у виробництві (55%), інженерії (33%), сфері обслуговування (22%), логістиці (22%), менеджменті (21%), а також у сфері IT та технологій (9%).

Рисунок 2.7.

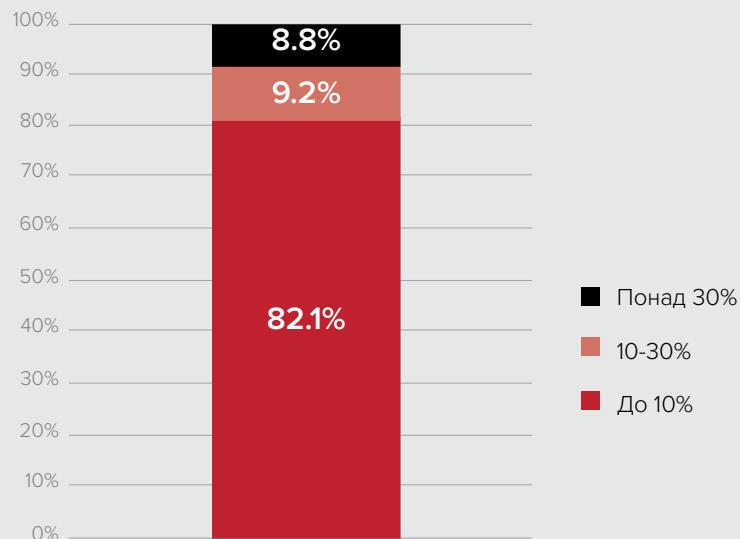
Чи змінилася середня зарплата в гривнях на вашому підприємстві за останній рік?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 2.8.

Яка частка ваших працівників є сезонними або тимчасовими працівниками?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

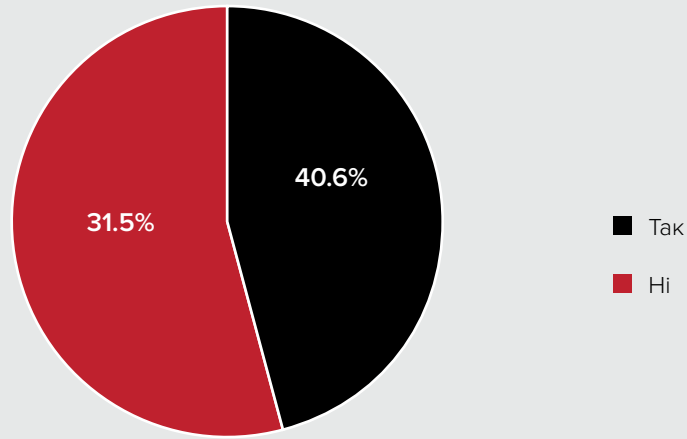

Якщо порівняти результати щодо утримання персоналу з оцінками ситуації на регіональних ринках праці, де працюють опитані підприємства (див. рис. 2.4), майже половина респондентів (47%) оцінили скорочення робочої сили у своєму регіоні більш ніж на 25%. Крім того, 15% підприємств повідомили про скорочення на рівні 15–20%, а ще 15% — у межах 20–25%. Лише 1,3% підприємств вважали, що в їхньому регіоні відбулося зростання людського капіталу.

Водночас якщо розглядати саме офісний персонал, лише 1,8% підприємств вважали, що його кількість у регіоні скоротилася більш ніж на 25%. Натомість 40% респондентів зазначили, що суттєвих змін не відбулося, а майже 9% повідомили про збільшення кількості офісних працівників у своєму регіоні (див. рис. 2.5).

Рисунок 2.9.

Чи спостерігається збільшення кількості працівників пенсійного віку на вашому підприємстві?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Підприємства також повідомляють про помітне зростання частки неформальної зайнятості порівняно з 2023 роком під час найму персоналу (див. рис. 2.6). Трохи менше половини респондентів вважають, що ситуація або не змінилася, або дещо покращилася. Водночас інша половина підприємств вказує на помітний перехід працівників у неформальну зайнятість. Зокрема, приблизно кожне шосте підприємство вважає, що понад чверть працівників на ринку працюють у неофіційному форматі.

Очікується, що тривалі труднощі з залученням персоналу — зумовлені масштабною міграцією, старінням населення, скороченням чисельності працездатного населення, військовою мобілізацією та дефіцитом кваліфікованих кадрів у низці секторів — і надалі чинитимуть тиск на зростання заробітної плати. Лише 5% підприємств повідомили про зниження оплати праці, тоді як кожне п'яте зберегло зарплати на попередньому рівні. Інші компанії підвищили оплату праці: приблизно третина — на 10–20%, що загалом відповідає рівню інфляції споживчих цін, а майже 30% підприємств — більш ніж на 20% (див. рис. 2.7).

Більшість підприємств продовжують покладатися переважно на постійний персонал: 82% компаній залучають тимчасових або сезонних працівників у обсязі не більше 10% від загальної чисельності персоналу. Лише 9% підприємств повідомили, що частка тимчасових працівників перевищує 30% їхньої робочої сили (див. рис. 2.8).

Щодо вікової структури персоналу, 54% підприємств не спостерігали збільшення частки працівників пенсійного віку, тоді як 46% повідомили про зростання частки старших працівників (див. рис. 2.9). Ймовірно, ці зміни є наслідком ширших демографічних процесів та динаміки ринку праці — зокрема міграції, мобілізації та старіння населення — а не результатом цілеспрямованої кадрової політики підприємств. Наявні дані свідчать, що лише незначна частина українських ММСП активно застосовує стратегії вікового балансу; натомість зміни в складі персоналу здебільшого відображають органічну адаптацію підприємств до зовнішніх обмежень та доступності робочої сили в умовах війни.

A photograph of two women working in a garment factory. The woman in the foreground is wearing a light blue shirt and glasses, focused on her work. The woman in the background is also wearing glasses and a blue patterned shirt. They are both using industrial sewing machines. A red garment is visible on a rack in the background.

РОЗДІЛ III.

АНАЛІЗ ГАЛУЗІ

Фото: ПРООН в Україні

Ключові висновки

44%

сільськогосподарських підприємств збільшили обсяг виробництва на 10–30%

- Нерівномірний вплив війни на різні сектори економіки підкреслює необхідність цільових програм підтримки. У 2024 році сільське господарство мало відносно стійкість: 44,4% підприємств повідомили про зростання обсягів виробництва на 10–30%. Натомість транспорт і туризм зазнали значних втрат — 28,6% підприємств у цих секторах майже повністю припинили діяльність. Такі відмінності свідчать про важливість адресних інструментів підтримки для збереження економічної активності та пом'якшення довгострокових наслідків війни.
- У номінальному вимірі, 23,8% компаній у сфері ІТ та телекомунікацій повідомили про зростання доходів більш ніж на 150% у 2024 році. У будівництві спостерігалися негативні тенденції: майже 20% підприємств зафіксували скорочення доходів більш ніж на 50%.
- Порівняно кращі результати ІТ у 2024 році значною мірою пояснюються вищим рівнем цифровізації, більш гнучкими бізнес-моделями та меншою залежністю від фізичної інфраструктури й логістичних маршрутів, які зазнали серйозних порушень або руйнувань унаслідок війни.
- Очікування щодо розвитку української економіки у 2025 році суттєво різняться між секторами. Представники логістичного сектору демонструють переважно песимістичні настрої: дві третини з них очікують подальшого погіршення ситуації. Натомість підприємства у сільському господарстві, переробній промисловості, маркетингу й консалтингу та охороні здоров'я висловлюють обережний або помірний оптимізм.

Сільське господарство виявилось одним із найстійкіших секторів: 44% підприємств збільшили обсяги виробництва у доларовому еквіваленті на 10–30%, 22% зберегли показники на попередньому рівні, тоді як приблизно третина зафіксувала помірне скорочення (див. рисунок 3.1).

Сектор ІТ та телекомунікацій також продемонстрував відносно позитивну динаміку: 38,1% компаній розширили діяльність, ще 38% зберегли обсяги наданих послуг на рівні попереднього року, і лише близько однієї п'ятої повідомили про скорочення.

Водночас більшість інших секторів показали гірші результати. У транспорті та туризмі лише 14% підприємств змогли зберегти обсяг послуг на рівні попереднього року, тоді як більшість його скоротила, а 29% майже повністю припинили діяльність. У промисловості 26% підприємств збільшили виробництво, ще 26% зберегли його на попередньому рівні, тоді як 13–15% зазнали значного скорочення.

Рисунок 3.1.

3.1. Показники діяльності підприємства у 2024 році порівняно з 2023 роком (еквівалент доларів США)

- Обсяги робіт зросли суттєво (140%+)
- Обсяги робіт зросли (110–130%)
- Практично не змінилася діяльність (100%)
- Обсяги робіт зменшилися (70–90%)
- Обсяг робіт скоротили суттєво (40–60%)
- Майже зупинили роботу (10–30%)
- Повністю зупинили роботи (0%)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 3.2.

Показники діяльності бізнесу у 2024 році порівняно з 2023 роком (у гривнях)

- Більше 150%
- 130–140% від обсягів 2023 р. (ріст 30–40%)
- 110–120% від обсягів 2023 р. (ріст 10–20%)
- Майже як у 2023 р.
- 50–90% від обсягів 2023 р.
- До 50% від обсягів 2023 р.
- Бізнес не буде працювати / зупинено

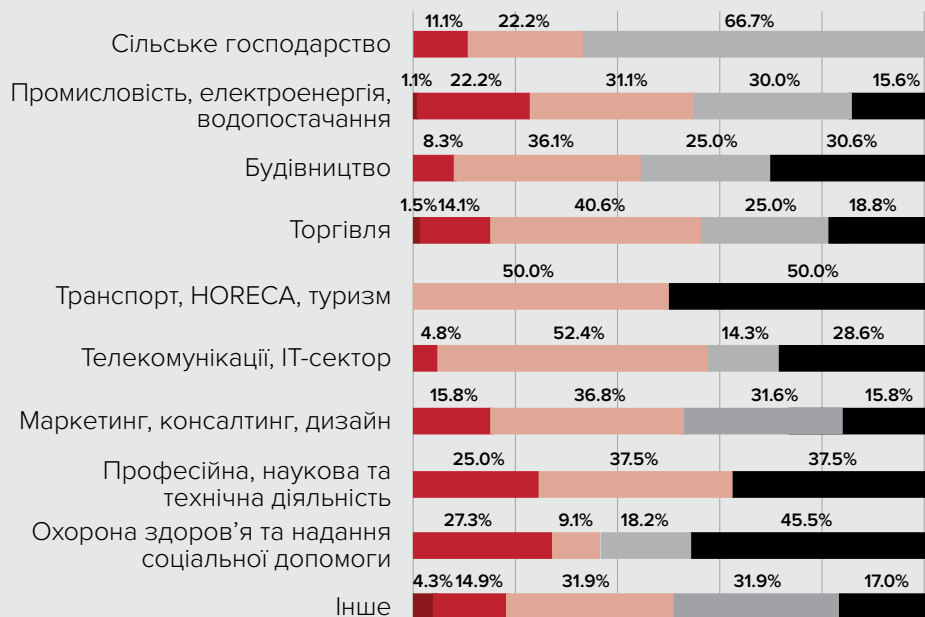
Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Важкого удару зазнала будівельна галузь: хоча 20% компаній продемонстрували зростання, а 28% зберегли попередні обсяги діяльності, 31% опинилися на межі припинення роботи.

Рисунок 3.3.

Як би ви оцінили
фінансово-економічний
стан вашого підприємства?

- Відмінний
- Добрий
- Посередній
- Задовільний
- Поганий

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

На рисунку 3.2 надано динаміку діяльності підприємств у 2024 році порівняно з 2023 роком у номінальному вимірі (без урахування змін валютного курсу та інфляції). Найбільш значне зростання доходів найчастіше фіксували компанії у сфері IT та телекомунікацій (24% підприємств повідомили про зростання понад 150%), далі — транспорт (14%) і виробництво (8%). Помірне зростання доходів у межах 10–40% зафіксували 22% підприємств у сільському господарстві, 24% у виробництві, 19,4% у будівництві, 29% у торгівлі, 26% у маркетингу та консалтингу, близько чверті компаній у сфері професійних послуг та 36% постачальників медичних послуг.

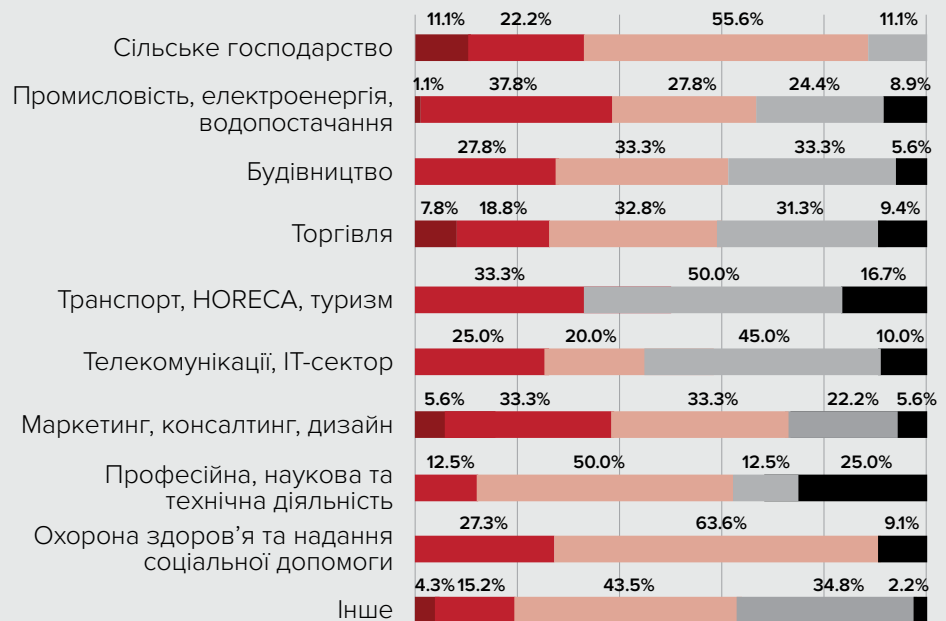
Найбільша частка підприємств, які повідомили про скорочення доходів більш ніж на 50%, спостерігалася у будівництві (19%), охороні здоров'я (18%), маркетингу та консалтингу (16%) і транспорті (14,3%). Найменшу частку таких випадків зафіксовано у сфері професійних послуг та сільському господарстві.

Коли респондентів попросили оцінити поточний фінансово-економічний стан власних підприємств (рис. 3.3), лише у секторі сільського господарства не було жодної оцінки «погано». Найбільшу частку негативних оцінок зафіксовано у транспорті (50% респондентів), охороні здоров'я (46%), професійній і науковій діяльності (38%) та будівництві (31%).

Рисунок 3.4.

Як би ви оцінили перспективи розвитку української економіки у 2025 році?

- Суттєво покращиться
- Покращиться
- Залишиться без змін
- Погіршиться
- Суттєво погіршиться

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Водночас найбільшу частку оцінок «добре» дали представники секторів охорони здоров'я, професійної та наукової діяльності й виробництва — тих самих секторів, де зафіксовано значну частку негативних оцінок. Такий широкий розкид оцінок у межах окремих секторів свідчить про суттєву внутрішньогалузеву диференціацію та підкреслює нерівномірність діяльності підприємств навіть у межах однієї галузі.

Перспективи розвитку української економіки у 2025 році суттєво різняться залежно від сектору. Дві третини транспортних підприємств вважають, що ситуація погіршиться або суттєво погіршиться. Подібної думки дотримуються 55% компаній у сфері IT та телекомунікацій, 41% у торгівлі, 39% у будівництві та 38% у професійному й науковому секторі.

Водночас 39% підприємств у сфері маркетингу та консалтингу, 38% у виробництві та 33% у сільському господарстві очікують покращення або суттєвого покращення ситуації. Загалом песимістичні очікування домінують лише у транспортному секторі та сфері телекомунікацій. Натомість у сільському господарстві, виробництві, маркетингу та охороні здоров'я переважає обережний оптимізм.

РОЗДІЛ IV. РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Фото: ПРООН в Україні

у 2024

році східні регіони продемонстрували найвищі темпи відновлення

Ключові висновки

- Більшість підприємств у всіх регіонах України не очікують подальшого погіршення економічної ситуації у 2025 році, що свідчить про наявність обережного оптимізму серед бізнесу. Водночас темпи та характер відновлення ММСП суттєво відрізняються між регіонами: на сході спостерігаються ознаки покращення, частково зумовлені низькою базою попереднього періоду, тоді як на заході з'являються ознаки обмеженості ресурсів.
- У прифронтових регіонах очікування бізнесу формуються під впливом підвищених безпекових ризиків та логістичних труднощів. Ці фактори уповільнюють відновлення економічної активності та підсилюють регіональні диспропорції. У таких умовах зростає потреба в цілеспрямованих інструментах підтримки місцевих економік і пом'якшення наслідків воєнної нестабільності.

Війна в Україні суттєво ускладнила діяльність малих і середніх підприємств (ММСП) у всіх регіонах. У 2023 році найбільших втрат зазнали підприємства на сході країни, де відбуваються основні бойові дії. Водночас у 2024 році саме східні регіони продемонстрували найвищі темпи відновлення. Зокрема, 39% підприємств збільшили обсяги виробництва більш ніж на 10%, тоді як 22% зберегли їх на рівні попереднього року. Водночас 18% підприємств суттєво скоротили постачання товарів і послуг. При цьому саме на сході зафіксовано найбільшу частку підприємств (9%), які фактично припинили діяльність через падіння обсягів виробництва більш ніж на 70%.

З одного боку, зафіксоване зростання у східних регіонах частково пояснюється низькою базою порівняння 2023 року, що підсилює видимість відновлення. Водночас це не єдиний чинник. Додатковими драйверами зростання стали адаптація бізнесу до умов воєнного часу, цільові програми державної підтримки та зростання інвестицій у відбудову. Однак структурні проблеми — порушені логістичні ланцюги, пошкоджена інфраструктура, переміщення робочої сили та обмежений доступ до ринків — і надалі стримують ділову активність.

У західних регіонах 32% підприємств повідомили про зниження економічної активності. Частково ця тенденція пояснюється відносно високою базою 2023 року, однак на динаміку також впливають інші чинники, зокрема зміни попиту, регіональні ресурсні обмеження та загальні наслідки війни. В інших регіонах фіксується помірне погіршення економічної ситуації: приблизно третина підприємств скоротила виробництво на 10–30%, а ще 15–20% — більш ніж на 30%. Водночас 28–32% підприємств змогли зберегти рівень виробництва попереднього року, а 18–25% навіть наростили обсяги діяльності (рис. 4.1).

Рисунок 4.1.

Показники діяльності підприємства у 2024 році порівняно з 2023 роком (еквівалент доларів США)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

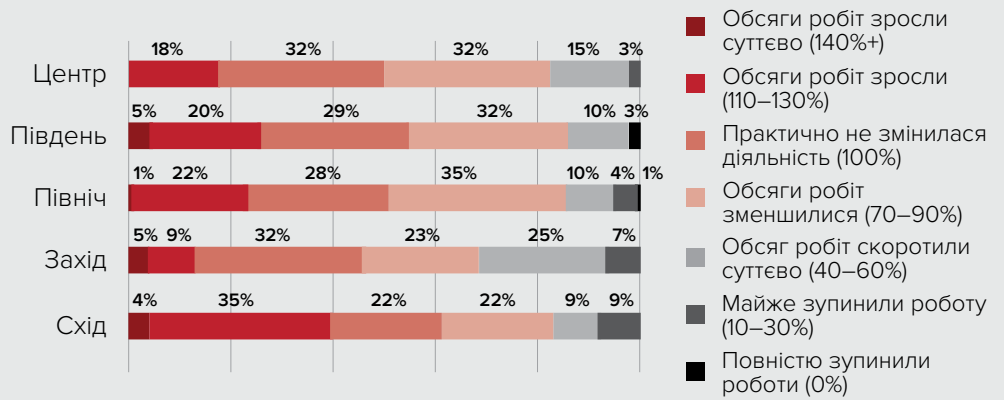
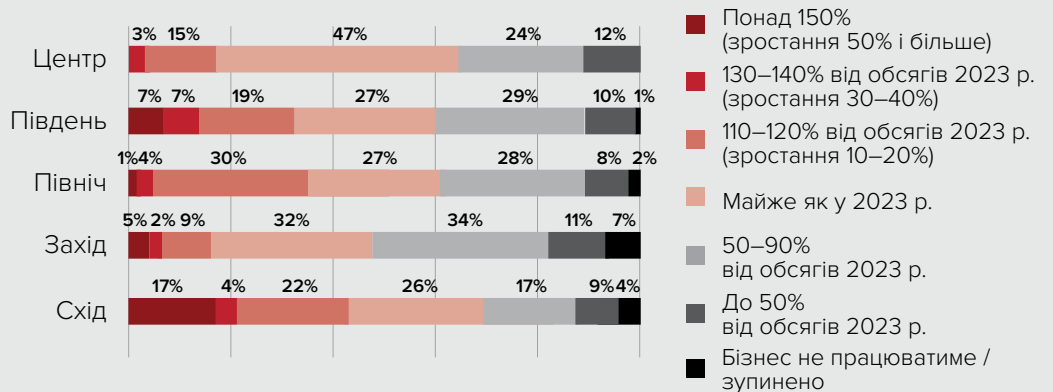

Рисунок 4.2.

Показники діяльності у 2024 році порівняно з 2023 роком

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Загалом в Україні більшість підприємств повідомили про зниження обсягів виробництва у 2024 році (див. рис. 4.2). Водночас регіональний розподіл зростання є нерівномірним. У східних регіонах значно більша частка підприємств зафіксувала приріст обсягів виробництва: 17% досягли показників, що перевищують 150% рівня 2023 року, 4% повідомили про зростання у діапазоні 130–140%, а 22% — у межах 110–120%. Натомість у західних, північних, південних та центральних регіонах сумарна частка підприємств, які зафіксували зростання понад 110%, коливалася приблизно від 7% до 21% (див. деталі на рис. 4.2).

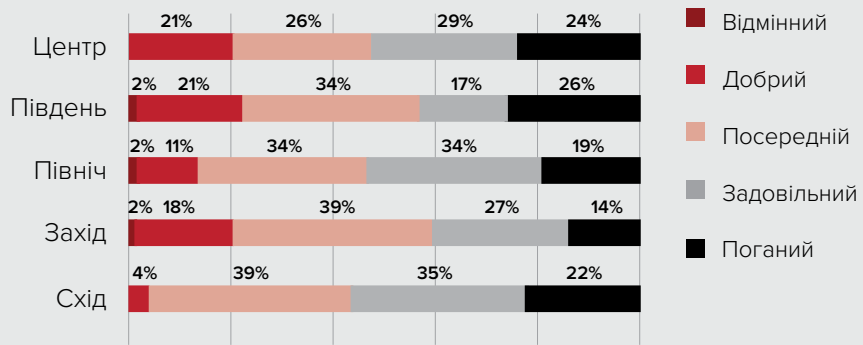
Наприклад, у північних регіонах близько 1% підприємств повідомили про зростання обсягів виробництва понад 150%, 4% — про приріст у межах 130–140%, а 30% — у діапазоні 110–120%.

Результати опитування (рис. 4.3) показують, що приблизно третина підприємств оцінює свій поточний фінансово-економічний стан як «середній» або «задовільний». Найменш поширеною такою оцінкою була у центральних регіонах (26%), тоді як у західних і східних регіонах вона становила близько 30%. Регіональні відмінності стають більш помітними у позитивних оцінках: лише 4% респондентів на сході оцінили стан своїх підприємств як «відмінний» або «добрий», порівняно з 13% на півночі та 20–23% в інших регіонах. Натомість найнижча частка негативних оцінок зафіксована на заході (14%), тоді як на півдні вона є найвищою — 26%.

Рисунок 4.3.

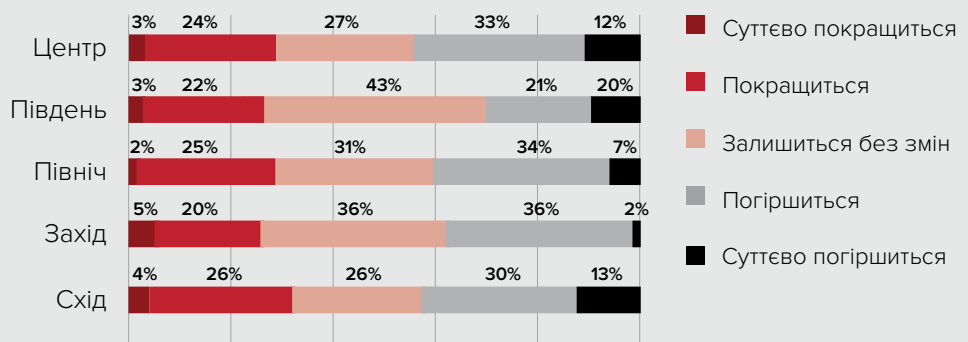
Як би ви оцінили фінансово-економічний стан вашого підприємства?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 4.4.

Як би ви оцінили перспективи розвитку української економіки у 2025 році?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Попри відносно стриману оцінку власного поточного стану, очікування бізнесу щодо економіки України у 2025 році є дещо більш оптимістичними (див. рис. 4.4). У західних регіонах лише 2% підприємств очікують суттєвого погіршення економічної ситуації. Якщо об'єднати відповіді «погіршення» та «суттєве погіршення», найвищий рівень занепокоєння спостерігається у східних і центральних регіонах. Зокрема, 30% респондентів на сході очікують певного економічного спаду, а 13% прогнозують значне погіршення. У центральних регіонах сукупна частка негативних очікувань становить 33%, з яких 12% очікують значного погіршення. Натомість на півдні та заході частка песимістичних оцінок є помітно нижчою.

У всіх регіонах більшість респондентів (від 55% до 69%) вважають, що економічна ситуація або залишиться незмінною, або покращиться. Це свідчить про наявність обережного оптимізму попри тривалі виклики. Такі регіональні відмінності підкреслюють важливість врахування географічного чинника в оцінці економічних очікувань, оскільки сприйняття ризиків та потенціалу відновлення суттєво різняться між регіонами України.

A woman with dark hair tied back, wearing a green work jacket with red accents and green trousers, stands next to a blue tractor. She is looking off to the side with a serious expression. The tractor's engine and large tire are visible in the background.

РОЗДІЛ V.

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ

Фото: ПРООН в Україні

Ключові висновки

20%

підприємств належить
жінкам

- Гендерний розрив на ринку праці України суттєво зріс через скорочення кількості працівників-чоловіків, головним чином унаслідок мобілізації до лав Збройних Сил та значної міграції. Це спричинило гострий дефіцит кадрів у секторах, де традиційно домінували чоловіки, зокрема у виробництві, будівництві, логістиці та технічних послугах. Оскільки ці професії часто потребують спеціалізованих технічних навичок, фізичної витривалості або значного досвіду, їх складно швидко замінити. Як наслідок, багато ММСП стикаються з операційними перебоями — затримками у виконанні замовлень, зниженням продуктивності та труднощами із забезпеченням безперервності діяльності.
- Низька представленість жінок у високодохідних секторах значною мірою пояснюється структурними бар'єрами, серед яких гендерні стереотипи, професійна сегрегація та інституційні упередження, а також невизначеність щодо доступу до фінансування. Зокрема, вона проявляється у непрозорих процедурах погодження фінансування, недостатності забезпечення та обережній кредитній політиці фінансових установ, що непропорційно впливає на жінок-підприємниць. У капіталомістких галузях, де потрібні значні початкові інвестиції, ця проблема є особливо відчутною. У результаті жінки рідше входять до таких секторів або масштабують у них свій бізнес, що зберігає гендерні диспропорції в результатах дослідження.
- Зростання жіночого підприємництва в Україні під час війни пояснюється поєднанням факторів необхідності та нових можливостей, що виникли через глибокі демографічні і ринкові зміни. Суттєве скорочення чоловічої робочої сили — через мобілізацію та міграцію — створило дефіцит кадрів у традиційно «чоловічих» секторах, що змусило багатьох жінок брати на себе підприємницькі ролі для підтримки доходів домогосподарств і забезпечення безперервності бізнесу. Частина жінок скористалася новими ринковими можливостями, що виникли через ці структурні зміни.
- Подібна динаміка відповідає досвіду інших повоєнних економік, де жіноче підприємництво часто зростає як реакція на економічну необхідність і трансформацію ринкових структур. Водночас довгострокова стійкість таких змін залежить від формування стабільного та сприятливого регуляторного середовища. Без цього початкове зростання підприємницької активності жінок може втратити динаміку або навіть змінитися на зворотну тенденцію. Крім того, війна непропорційно вплинула на жінок, які стикаються з більшим навантаженням щодо догляду за родиною, вимушеним переміщенням та обмеженим доступом до капіталу і професійних мереж. Це підкреслює необхідність цільових програм підтримки — мікрокредитування, наставництва та навчання цифровим навичкам.

26%

підприємств зауважили скорочення кількості чоловіків на ринку праці

Гендерний розрив у секторі ММСП України залишається помітним, і чоловіки досі домінують на керівних посадах. Водночас останні дані свідчать про поступове скорочення цього розриву. Згідно з дослідженням YouControl 2024 року, чоловіки очолюють від 58% до 63% українських ММСП, тоді як частка підприємств, що належать суто жінкам, зросла з 18,2% на початку 2024 року до майже 20% станом на 1 січня 2025 року.

Ця позитивна тенденція значною мірою пов'язана з демографічними змінами та трансформацією ринку праці. Зокрема, істотне скорочення чоловічої робочої сили через мобілізацію та міграцію створило дефіцит кадрів у секторах, де раніше домінували чоловіки, що стимулювало жінок активніше брати на себе підприємницькі ролі — як із необхідності, так і через появу нових ринкових можливостей.

Водночас попри потенційне розширення доступу до економічних ресурсів, дані щодо України залишаються неоднозначними. Опитування показує, що жінки продовжують стикатися з низкою системних бар'єрів, серед яких обмежений доступ до фінансування, недостатність професійних мереж та низький рівень довіри до державних інституцій.

Участь жінок у секторі ММСП зосереджена переважно в таких галузях, як професійні послуги, споживчо-орієнтовані сфери та види діяльності, що передбачають активну міжособистісну взаємодію. Найвищий рівень представництва жінок спостерігається в аудиті та бухгалтерському обліку (49%), туризмі (34%) та освіті (33%). Водночас серед 1000 найбільших підприємств за обсягом доходу лише 7% мають лише жінок-бенефіціарів, тоді як 34% — лише чоловіків, що свідчить про обмежену присутність жінок у більш масштабному бізнесі.

У 2024 році в Україні спостерігалось помітне зростання кількості новостворених ММСП, причому роль жінок у цьому процесі суттєво посилилася. 28% засновників нових комерційних юридичних осіб — жінки. Це свідчить як про розширення економічних можливостей для жінок, так і про ефективність програм підтримки, зокрема «Зростай» та «Дія.Бізнес». Для порівняння, у 2023 році жінки становили близько 13% засновників.

Таке зростання показує сукупний ефект цільових програм підтримки, консультаційних сервісів та високої адаптивності жінок-підприємниць в умовах війни. Повномасштабне вторгнення стало важливим каталізатором жіночого підприємництва: багато жінок, зокрема внутрішньо переміщені особи, ветерани та люди з інвалідністю, були змушені шукати нові джерела доходу й адаптуватися до швидких змін ринкових умов¹⁰.

10 <https://shesnext.emergingentrepreneur.org/stories/the-challenges-of-female-entrepreneurship-in-ukraine-during-wartime/>

Дослідження Abt Global, Київської школи економіки та структури «ООН Жінки» показують, що ключовими бар'єрами для жінок-підприємниць залишаються обмежений доступ до фінансування, недостатність професійних мереж та низька довіра до державних інституцій. Ці проблеми посилюються додатковими викликами воєнного часу — вимушеним переміщенням, порушенням ланцюгів постачання, нестачею робочої сили та психологічним навантаженням^{11 12}.

Подолання цих структурних бар'єрів потребує системних зусиль з боку уряду, міжнародних партнерів і громадянського суспільства. Розширення доступу до фінансових інструментів, цифрових сервісів, освітніх програм та менторської підтримки — які вже демонструють позитивні результати у пілотних ініціативах — є важливим для подальшого зростання участі жінок у підприємництві¹³.

Війна суттєво вплинула на ринок праці, спричинивши виражений дефіцит. Така ситуація виникає тоді, коли підприємства не можуть заповнити посади, які традиційно обіймали чоловіки. За результатами опитування, 60% підприємств повідомили, що кількість чоловіків на регіональному ринку праці зменшилася більш ніж на 25%.

11 <https://www.abtglobal.com/insights/impact-briefs/fighting-on-their-front-ukraines-women-entrepreneurs-are-fueling>

12 <https://www.unwomen.org/en/news-stories/interview/2025/02/interview-how-ukrainian-women-entrepreneurs-are-keeping-businesses-alive-amid-russias-war>

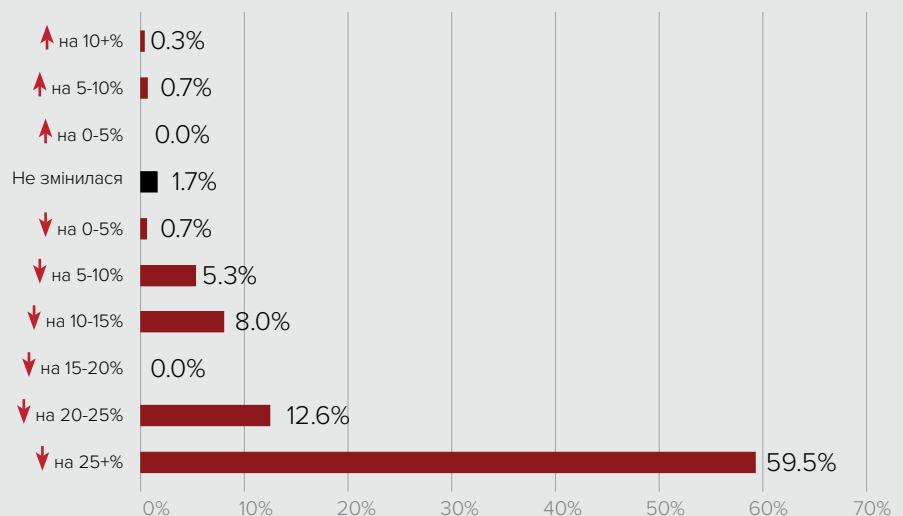
13 <https://euneighbourseast.eu/news/publications/challenges-of-empowering-women-in-the-labour-market-and-entrepreneurship-in-the-context-of-full-scale-war-and-gender-responsive-recovery-of-ukraine/>

Основними причинами цього є мобілізація чоловіків до Сил оборони України та значна міграція населення, зокрема за кордон. Крім того, 26% підприємств зауважили скорочення кількості чоловіків на ринку праці менш ніж на 25%. Водночас лише близько 1% респондентів повідомили про збільшення кількості чоловіків на ринку праці (рис. 5.1).

Питання щодо кількості жінок на ринку праці мало інший результат (рис. 5.2). Зокрема, 27% підприємств вважають, що кількість жінок залишилася незмінною, тоді як 21% повідомили про її збільшення.

Рисунок 5.1.

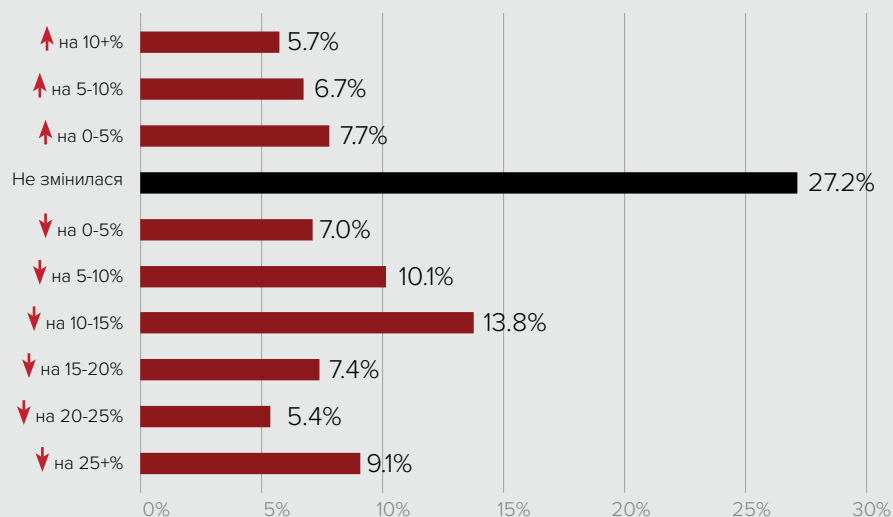
Як змінилася кількість чоловіків-працівників на ринку праці вашого основного регіону з початку повномасштабного вторгнення?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 5.2.

Як змінилася кількість працюючих жінок на ринку праці вашого основного регіону з початку повномасштабного вторгнення?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Інші респонденти зазначили скорочення кількості жінок, однак ці зміни були значно менш різкими, ніж у випадку чоловіків. Зокрема, 17% підприємств вважають, що кількість жінок-працівниць скоротилася до 10%, 22% повідомили про зменшення на 10–20%, а 15% — більш ніж на 20%. У результаті українські ММСП стикаються з набагато гострішим дефіцитом чоловічої робочої сили.

РОЗДІЛ VI. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ММСП ПІД ЧАС ВІЙНИ

Фото: ПРООН в Україні

50%
 підприємств
 повідомляє
 про дефіцит
 кваліфікованих
 працівників (2024)

Ключові висновки

- Непередбачуваність державної політики, зокрема затримки із запровадженням механізму бронювання працівників та підвищення податкового навантаження, сформували нестабільне регуляторне середовище, що обмежує розвиток малих і середніх підприємств.
- Проблеми податкового адміністрування посилюють операційні бар'єри для ММСП, що підкреслює критичну потребу у підвищенні прозорості й автоматизації податкових процедур.
- Сильна підтримка бізнесом автоматизації, комплексної регуляторної реформи та декриміналізації економічної діяльності свідчить про чіткий запит на зменшення регуляторного навантаження. Очікується, що такі заходи підвищать ефективність взаємодії між державою та бізнесом завдяки спрощенню процедур дотримання вимог і формуванню більш передбачуваного та прозорого регуляторного середовища.

Невдоволення економічною та регуляторною невизначеністю серед українських малих і середніх підприємств продовжує зростати. У 2023 році 58% респондентів називали невизначеність щодо розвитку внутрішнього ринку та загального економічного середовища ключовою перешкодою для бізнесу. У 2024 році цей показник зріс ще на 2,5 відсоткових пункти — до 61% (див. рис. 6.1).

Цю тенденцію посилює непередбачуваність дій уряду, на яку вказали майже 59% респондентів — на 8 відсоткових пунктів більше, ніж роком раніше. У 2024 році затримки з формуванням чіткої політики щодо бронювання критично важливих працівників, зміни податкового навантаження та нерівномірність фінансування державних програм сприяли зростанню невизначеності бізнес-середовища.

Такі фактори отримали переважно негативну оцінку з боку бізнес-спільноти, оскільки вони ускладнюють стратегічне планування та підтримують операційну стабільність підприємств. Крім того, трохи більше половини опитаних компаній повідомили про недостатню платоспроможність клієнтів, що й надалі стримує розвиток бізнесу.

Дефіцит кваліфікованих працівників став ще більш відчутним. Якщо у 2023 році про цю проблему повідомляли 42% підприємств, то у 2024 році їх частка зросла до 50%. Частка компаній, які вказують на нестачу капіталу як бар'єр розвитку, залишалася відносно стабільною — на рівні близько третини. Водночас частка підприємств, які розглядають податкове навантаження як перешкоду для розвитку, зросла приблизно на 6 відсоткових пунктів — орієнтовно до 26% у 2024 році.

Рисунок 6.1.

Що заважає вам
відновити та розвивати
свій бізнес зараз?
(до семи ключових
перешкод)

■ 2024
■ 2023

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Водночас скарги на перешкоди з боку регуляторних органів та недоступність кредитних ресурсів за державними програмами суттєво зменшилися — з 25% до 20% та з 22% до 15% відповідно. Натомість частка власників і керівників бізнесу, які повідомляють про втоми та емоційне виснаження, зросла з 17% до 20%. Загалом сукупний рівень бар'єрів для розвитку бізнесу у 2024 році залишився майже незмінним порівняно з 2023 роком (рис. 6.1).

Однією з ключових проблем для підприємств залишається блокування податкових накладних. У 2024 році частка підприємств, які повідомляли про такі випадки, дещо зменшилася — до 30% порівняно з 31% роком раніше. Натомість значно зросла кількість відмов у бронюванні працівників від військової служби: понад чверть підприємств повідомили про такі випадки у 2024 році, тоді як у попередньому році з цією проблемою стикалося приблизно кожне п'яте підприємство.

Проблеми з прикордонною логістикою істотно зменшилися. Якщо у 2023 році кожне четверте підприємство повідомляло про затримки на митних пунктах, то у 2024 році такі труднощі відзначали лише 14% респондентів. Водночас кількість повідомлень про зловживання регуляторними нормами з боку державних службовців зросла з 11% до 14%, тоді як частка випадків несправедливих рішень у сфері тендерних закупівель зменшилася з 13% до 10%.

Рисунок 6.2.

З якими проблемами зіткнувся ваш бізнес у відносинах з владою протягом останніх двох місяців?

■ 2024
■ 2023

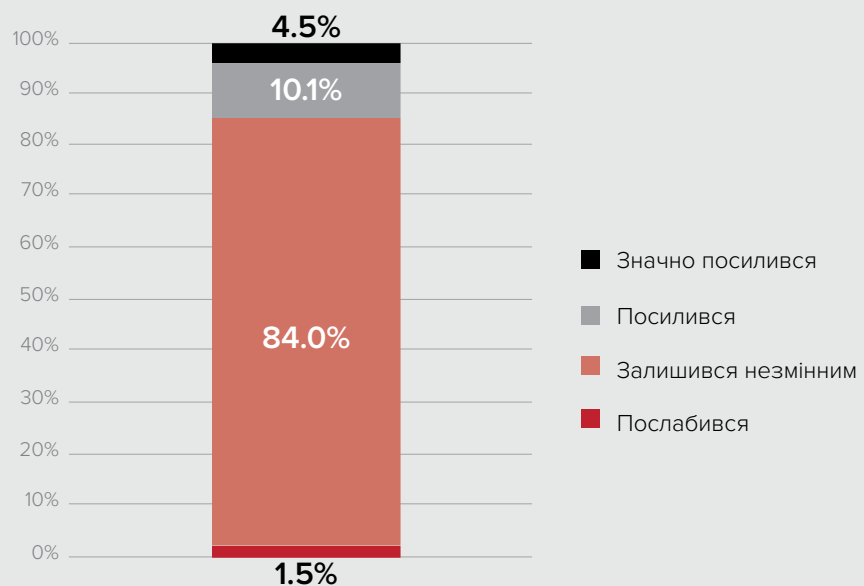
Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.3.

Чи зріс тиск на ваше підприємство з боку регуляторів протягом останніх двох місяців? (серед тих, хто зазнав тиску)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Інші проблеми у 2024 році продемонстрували тенденцію до помірного зростання. Частка підприємств, які повідомляли про перевірки, збільшилася з 6,6% до 9,6%, вимоги щодо авансових платежів податків — з 7,0% до 8,3%, перевірки податковими органами — з 7,6% до 8,0%, а повідомлення про випадки хабарництва — з 6,9% до 7,6% (рис. 6.2).

Попри численні регуляторні та фінансові зміни, запроваджені у 2024 році, їхній сукупний вплив на відчуття тиску з боку держави залишився відносно обмеженим. Згідно з результатами опитування, 84% підприємств зазначили, що загальний рівень тиску з боку регуляторів не змінився, тоді як 16% повідомили про його зростання (рис. 6.3).

Цей результат є показовим з огляду на попередній аналіз, який виявив низку нових або загострених проблем, про які повідомляють підприємства. Стабільність сприйняття рівня тиску може свідчити про поступову адаптацію бізнесу до складного операційного середовища або про те, що зміни у регуляторній практиці відображаються у сприйнятті бізнесу з певною часовою затримкою, навіть попри триваючі політичні та операційні зміни.

Поточне опитування українських малих і середніх підприємств також визначило низку пріоритетних політичних рішень, які могли б допомогти вирішити ключові операційні та регуляторні проблеми, з якими стикається бізнес (див. рис. 6.4).

Найбільш пріоритетним заходом, що потребує невідкладних дій, респонденти назвали створення ефективного та прозорого механізму бронювання критично важливих працівників від військової служби. Цю реформу підтримують майже 63% опитаних підприємств. Вона розглядається як необхідна умова для забезпечення доступності критично важливої робочої сили та підтримання безперервності діяльності підприємств у воєнний час. Високий рівень підтримки свідчить не лише про важливість цієї політики, а й про потребу у її своєчасному впровадженні, оскільки затримки поглиблюють кадровий дефіцит та операційну нестабільність.

Крім того, 32% підприємств підтримали проведення комплексного аудиту чинної системи бронювання для критично важливих підприємств. Такий аудит може підвищити прозорість і ефективність застосування економічного бронювання та сприяти більш раціональному розподілу трудових ресурсів у секторах, критично важливих для економічної стійкості.

Більше половини опитаних підприємств наголосили на необхідності забезпечення соціальної та адміністративної справедливості. Зокрема, 57% респондентів підтримали скасування або суттєвий перегляд спеціальних пенсійних схем і запровадження єдиного пенсійного підходу, що сприятиме більшій справедливості та фінансовій стійкості пенсійної системи.

Інституційні реформи також отримали значну підтримку бізнесу. Більшість респондентів вказали на необхідність перезавантаження Державної митної служби (56,1%) та Державної податкової служби (54%), що свідчить про високий рівень незадоволення поточною ефективністю їхньої роботи. Крім того, 45% підприємств підтримали реформування Системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків, яка відповідає за блокування податкових накладних — практику, що вважається однією з ключових перешкод для ведення бізнесу.

Рисунок 6.4.

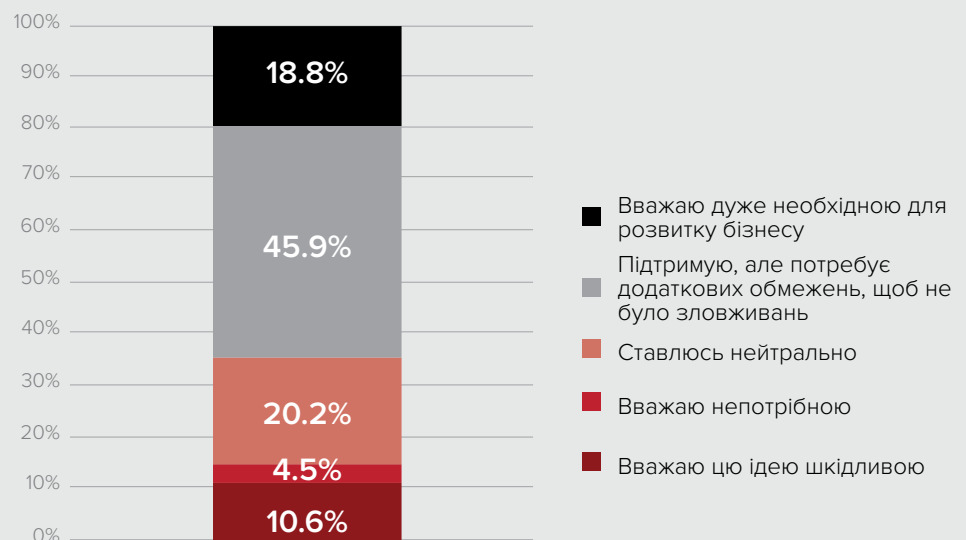
Які політичні рішення (потенційні чи вже прийняті) з боку влади ви підтримуєте як необхідні?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.5.

Яка ваша думка стосовно ініціативи щодо декриміналізації економічних злочинів для сприяння веденню бізнесу?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Перезавантаження Бюро економічної безпеки підтримали 42% представників бізнесу, що відображає запит на підвищення ефективності запобігання економічним злочинам та їх розслідування.

Інші політичні ініціативи отримали нижчий, але все ж помітний рівень підтримки. Зокрема, програму «Національний кешбек» підтримали 17% респондентів, а створення Клубу білого бізнесу — платформи для просування прозорих бізнес-практик — підтримали 13% підприємств.

Водночас лише відносно невелика частка підприємств висловила готовність підтримати підвищення окремих податків: 13% погодилися б на підвищення ставки податку на додану вартість, а 14% — на збільшення військового збору до 5%.

Рисунок 6.6.

Чи важливо для держави розробити дорожню карту пріоритетних проєктів у таких сферах:

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.7.

Чи готові ви та ваше підприємство брати участь у проєктах державно-приватного партнерства за рахунок контракту, що фінансується державою, у 2025–2026 роках?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Дані опитування свідчать, що приблизно 65% українських підприємств підтримують ініціативу щодо декриміналізації окремих економічних правопорушень, розглядаючи її як інструмент зниження регуляторного тиску та підвищення стійкості бізнесу в умовах воєнного часу. Водночас лише 16% компаній вважають таку лібералізацію недоцільною або потенційно шкідливою.

Орієнтовно 20% респондентів займають нейтральну позицію. Водночас підприємства наголошують на необхідності впровадження запобіжних механізмів і чітко визначених обмежень, які мінімізують ризики опортуністичної поведінки та забезпечать спрямованість регуляторних змін на довгострокову економічну стабільність (див. рис. 6.5).

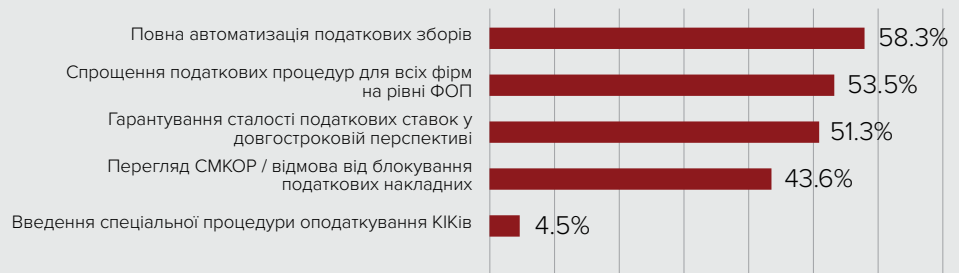
Бізнес-спільнота також вважає важливим розроблення урядом дорожньої карти пріоритетних інвестиційних проєктів (рис. 6.6). Водночас респонденти висловили різні погляди щодо секторів, у яких такі проєкти мають бути реалізовані.

Майже 41% опитаних визначили оборонну промисловість — галузь, у якій Україна вже досягла значного прогресу під час війни — ключовим пріоритетом. Ще дві з п'яти компаній наголосили на важливості розвитку проєктів із переробки сировини, тоді як третина підприємств віддала пріоритет ініціативам у сфері зеленої енергетики. Крім того, 16% респондентів назвали інші галузі потенційними напрямками інвестування.

Рисунок 6.8.

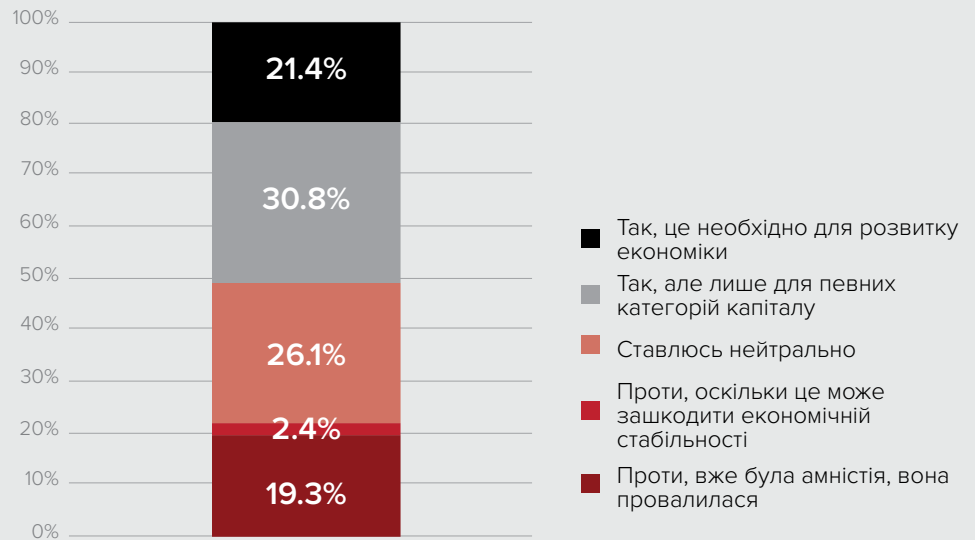
Які податкові процедури слід переглянути для забезпечення економічного зростання в Україні?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.9.

Чи підтримуєте ви формальну легалізацію капіталу та активів (амністію) для стимулювання економічного зростання?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Водночас приблизно кожне п'яте підприємство зайняло більш стриману або критичну позицію щодо таких ініціатив, вважаючи, що створення державних проєктів у цих сферах може бути неефективним використанням обмежених ресурсів.

Аналіз результатів опитування показує, що лише близько третини підприємств готові брати участь у проєктах державно-приватного партнерства (ДПП), які фінансуються державою. Інші респонденти називають низку перешкод для участі, зокрема складні бюрократичні процедури (22%), невеликий масштаб власного бізнесу порівняно з обсягом таких проєктів (33%) та уявлення про неефективність самих ініціатив (12%) (див. рис. 6.7).

Відповідно, більшість малих і середніх підприємств за нинішніх умов не планують брати участь у ДПП.

Український бізнес визначає спрощення й автоматизацію податкових процедур серед ключових пріоритетів покращення бізнес-середовища. Зокрема, 58% підприємств підтримують повну автоматизацію процесу стягнення податків, тоді як 54% виступають за спрощення податкових процедур для всіх компаній до рівня, який нині застосовується до фізичних осіб-підприємців.

Рисунок 6.10.

Чи повинна Україна продовжувати співпрацю з міжнародними фінансовими установами та країнами-партнерами?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.11.

З огляду на дефіцит кадрів на ринку праці, чи вважаєте ви доцільним залучати й утримувати пенсіонерів на ринку праці шляхом сплати єдиного соціального внеску за таких працівників?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Крім того, 51% респондентів наголошують на необхідності гарантувати довгострокову стабільність податкових ставок. Ще 44% підприємств виступають за скасування або суттєве обмеження практики блокування податкових накладних (див. рис. 6.8).

Більшість підприємств загалом не заперечують проти амністії капіталу й активів як інструменту стимулювання економічного зростання (рис. 6.9). Водночас 21% респондентів повністю підтримують таку ініціативу, тоді як 30,8% вважають її доцільною лише для окремих категорій капіталу.

Понад чверть підприємств займають нейтральну позицію щодо цієї ініціативи. Водночас 22% респондентів виступають проти амністії, зазначаючи, що попередні спроби її запровадження не дали очікуваних результатів.

Переважає більшість українських підприємств вважає, що держава має продовжувати співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями (МФІ) та країнами-партнерами для фінансування бюджетних витрат. Зокрема, 52% респондентів переконані, що така співпраця має бути постійною, тоді як третина вважає, що її слід підтримувати доти, доки країна не зможе самостійно покривати бюджетні потреби. Водночас лише 4,5% опитаних вважають, що співпраця з МФІ та країнами-партнерами є шкідливою для держави.

Українські малі та середні підприємства відчують значний дефіцит персоналу і тому шукають можливості для заповнення вакансій. Загалом 73% підприємств підтримують збереження пенсіонерів на ринку праці, зокрема через запровадження таких стимулів, як звільнення або зниження єдиного соціального внеску для цієї категорії працівників. Такий високий рівень підтримки свідчить як про прагнення бізнесу до отримання податкових стимулів, так і про усвідомлення цінності досвіду старших працівників.

Водночас 11% респондентів вважають, що така політика може обмежувати можливості працевлаштування для молоді та спричиняти додаткові викривлення на ринку праці. Ще 12% розглядають надання таких пільг як потенційний ризик зловживань, що ставить під сумнів доцільність зміни чинної практики найму. Крім того, майже 5% респондентів очікують, що після війни Україна може зіткнутися радше з проблемою безробіття, ніж нестачі кадрів; відповідно, на їхню думку, збереження пенсіонерів у зайнятості може не відповідати довгостроковим потребам ринку праці (рис. 6.11).

Дані опитування також свідчать про неоднозначне сприйняття ініціативи економічного паспорта серед респондентів.

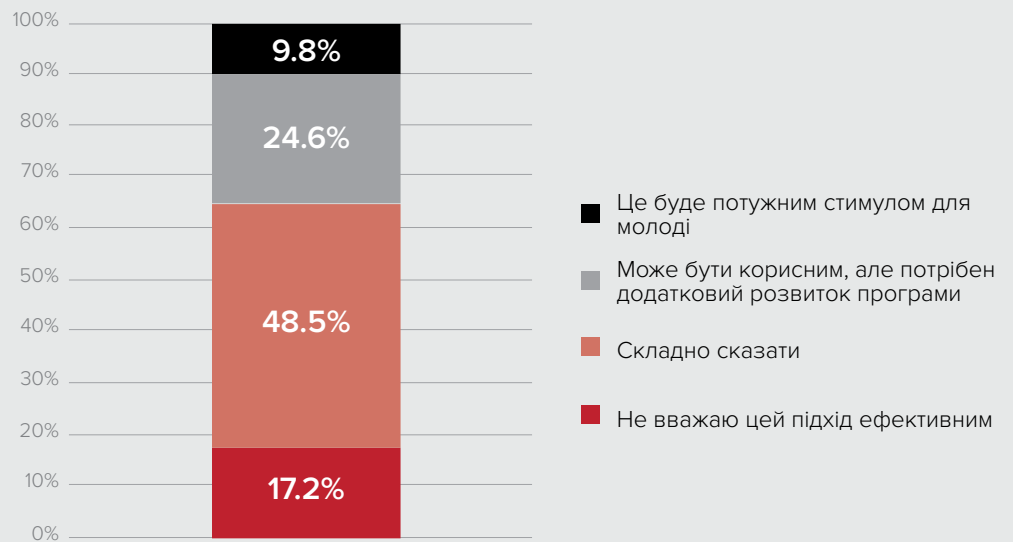
Концепція економічного паспорта стосується політичного інструменту, призначеного для створення спеціального фінансового механізму, зазвичай у формі особистих ощадних рахунків для молодих громадян. Ці рахунки отримуватимуть регулярні перекази від держави, що фінансуватимуться за рахунок доходів, отриманих від експлуатації природних ресурсів або інших державних джерел. Головною метою цієї ініціативи є надання фінансової підтримки молоді, тим самим стимулюючи її залишатися в країні та інвестувати в освіту, житло або підприємницьку діяльність. Акумулюючи кошти від роялті за видобуток ресурсів, ці рахунки дозволять особам, після досягнення повноліття у 18 років, розподіляти ресурси на соціально та економічно продуктивні цілі, як-от вища освіта, володіння житлом або розвиток бізнесу. Теоретично, такий механізм може сприяти довгостроковій економічній участі молоді, надаючи початковий капітал для підприємств, що допомагають національному зростанню.

Майже половина опитаних респондентів (49%) зазначили, що не можуть оцінити таку пропозицію через недостатню інформацію про її практичний механізм реалізації. Серед тих, хто висловив позицію, 17% вважають ідею неефективною, тоді як 25% визнають її потенційні переваги, але наголошують на необхідності чіткого механізму впровадження.

Рисунок 6.12.

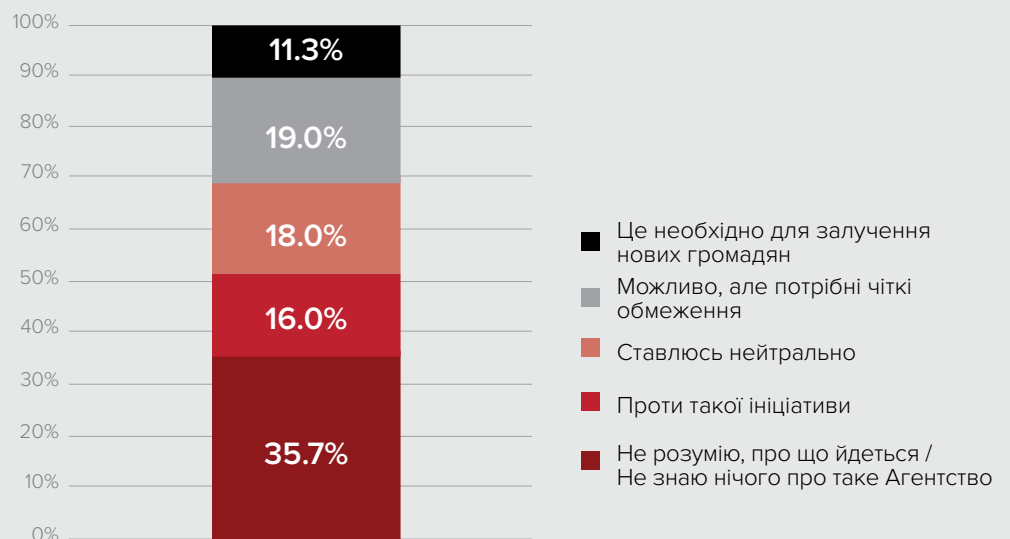
Наскільки ефективним, на вашу думку, може бути економічний паспорт у залученні молоді до участі в економіці?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.13.

Як ви оцінюєте необхідність створення Агентства української єдності для розвитку множинного громадянства?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

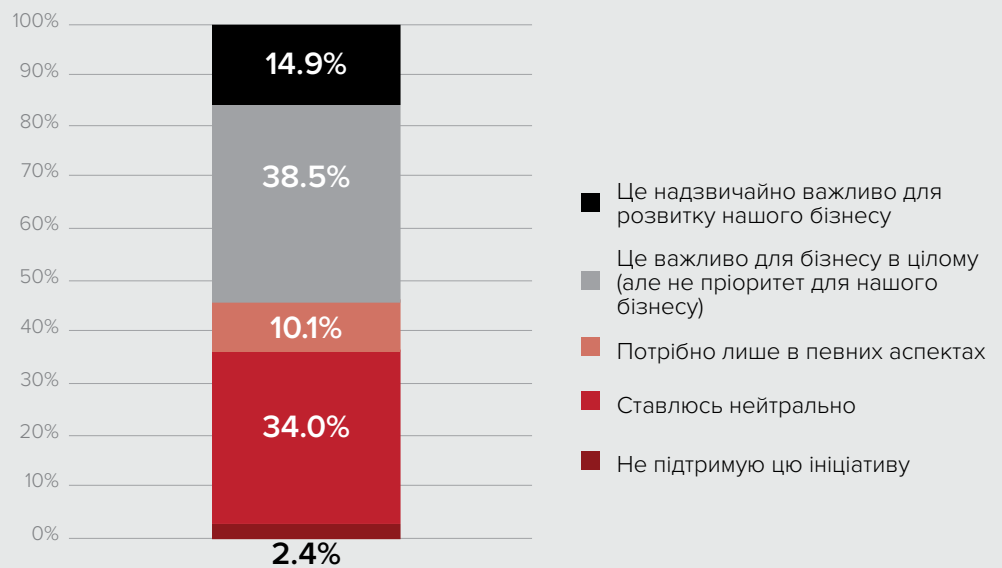
Показово, що менше 10% підприємств розглядають економічний паспорт як вагомий стимул для залучення молоді до економічної діяльності (див. рис. 6.12). Це підкреслює важливість якісної комунікації державної політики та формування надійної інституційної основи для перетворення потенційних переваг цієї ідеї на реальні економічні результати.

Підприємці також висловили різні думки щодо урядової ініціативи створення Агентства національної єдності, спрямованого на підтримку політики множинного громадянства. Варто зазначити, що Кабінет Міністрів України лише 24 січня 2025 року затвердив Положення про Міністерство національної єдності, яке передбачає створення такого агентства.

Рисунок 6.14.

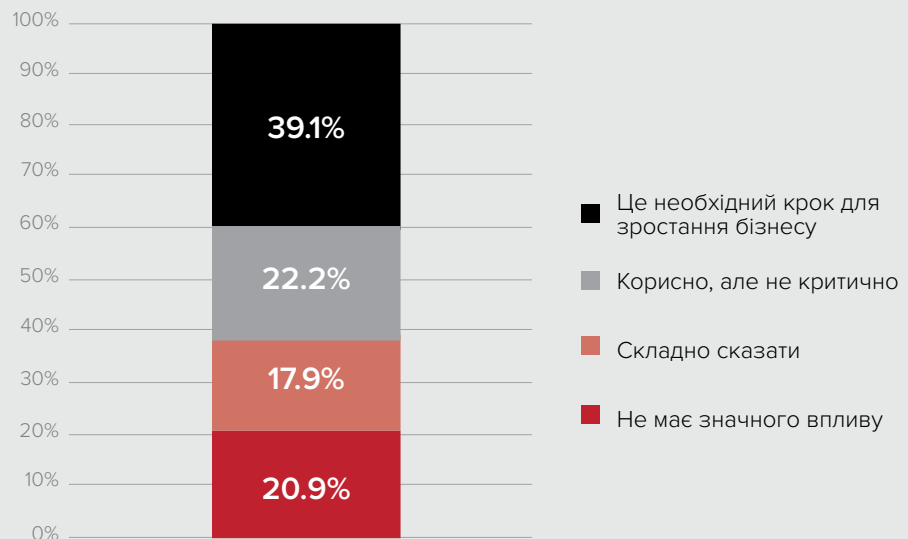
Наскільки важливою є подальша лібералізація потоків капіталу для вашого бізнесу?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 6.15.

Як ви оцінюєте важливість постійної безмитної торгівлі з ЄС для вашого бізнесу?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

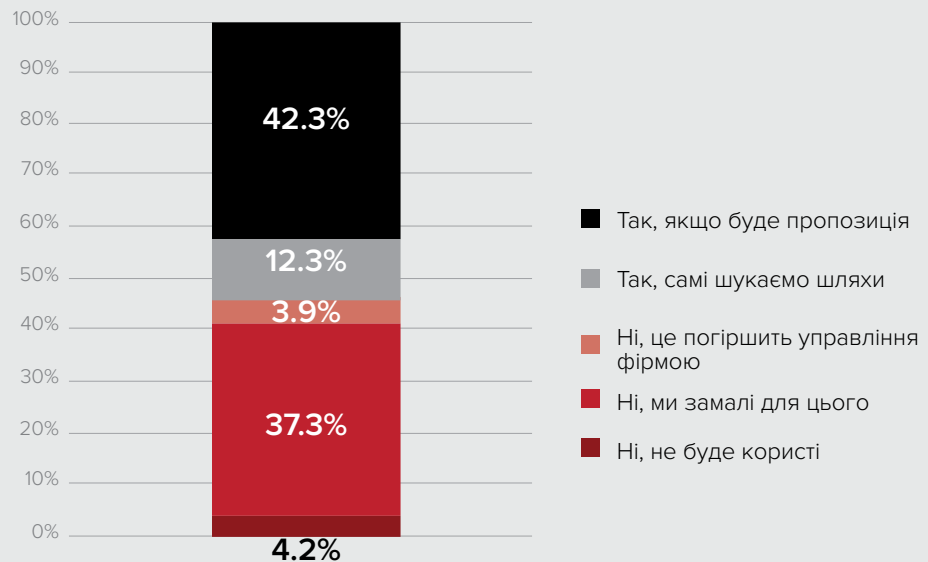

Передбачається, що агентство сприятиме взаємодії міністерства з українськими громадами та громадськими організаціями за кордоном. Одним із його ключових завдань має стати розроблення політики, яка дозволить українцям зберігати громадянство України при отриманні іншого громадянства, а також надасть можливість іноземцям отримувати українське громадянство без відмови від свого первинного (за певних умов). Оскільки опитування проводилося до офіційного створення агентства, понад третина підприємств (36%) повідомили, що нічого про нього не знають, що свідчить про значні комунікаційні виклики для нового міністерства. Крім того, 16% респондентів виступили проти створення агентства, 18% зайняли нейтральну позицію, а 19% підтримали його умовно. Станом на 2024 рік лише 11% опитаних вважають цю ініціативу необхідною для залучення нових громадян (рис. 6.13).

Рисунок 6.16.

Чи готові ви
інтегруватися в ланцюги
створення вартості з
іноземними компаніями?

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Український бізнес загалом демонструє готовність до подальшої лібералізації руху капіталу (рис. 6.14). Понад половина підприємств вважає такий крок важливим для економіки загалом, а 15% розглядають його як важливий пріоритет для власного бізнесу. Водночас більше третини компаній займають нейтральну позицію щодо цієї ініціативи, тоді як дуже незначна частка — 2,4% — виступає проти неї.

Український бізнес загалом позитивно оцінює поглиблення економічної інтеграції з Європейським Союзом, зокрема у сфері безмитної торгівлі. Так, 39% респондентів вважають, що безмитна торгівля є необхідною умовою зростання бізнесу, тоді як 22% відзначають її певні переваги, але не вважають їх критично важливими для виживання компаній (рис. 6.15). Решта респондентів не змогли однозначно оцінити вплив цієї політики, однак критичних оцінок практично не було. Попередній тимчасовий режим лібералізації торгівлі, який передбачав скасування мит, тарифних квот і захисних заходів для українського експорту до ЄС, спочатку діяв до 5 червня 2025 року. Після набрання чинності оновленої Поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) 29 жовтня 2025 року було сформовано нову постійну систему. Вона передбачає стабільні двосторонні торговельні преференції до 2028 року, суттєве збільшення безмитних квот на ключові сільськогосподарські товари — зокрема мед, цукор і м'ясо птиці — а також механізм «аварійного гальма» для захисту чутливих секторів економіки ЄС.

Українська економіка потребує переходу до виробництва продукції з високою доданою вартістю, однак не всі підприємства готові до такого переходу. Дані опитування показують, що лише 12,3% підприємств активно прагнуть інтегруватися в міжнародні ланцюги створення вартості разом з іноземними компаніями, тоді як 42% займають пасивну позицію, очікуючи на відповідні пропозиції без власних ініціатив (див. рис. 6.16).

Серед решти 45% підприємств ключовим бар'єром виступає не стільки невеликий масштаб діяльності, скільки сприйняття себе «занадто молодими», тобто відсутність достатньої операційної історії або досвіду для участі в таких інтеграційних процесах. Саме ця самооцінка організаційної незрілості, а не розмір бізнесу, є одним із головних чинників, що стримує участь компаній у міжнародних ланцюгах створення вартості.

A photograph of two men in a workshop. The man in the foreground, wearing a green jumpsuit and safety glasses, is operating a Metabo router on a piece of wood. The man in the background, wearing a green shirt and blue overalls, is observing the process. The workshop has wooden shelves in the background.

РОЗДІЛ VII.

БАРОМЕТР ММСП

Фото: ПРООН в Україні

44

Індекс активності
бізнесу (UBI)
у травні 2024

Ключові висновки

- Індекс активності бізнесу (UBI) у травні 2024 року досяг 43,7, але до кінця року впав нижче 40, що вказує на песимістичні очікування ММСП, спричинені підвищенням податків, невизначеністю з бронюванням та падінням замовлень у 39% компаній.
- Зростає розрив між номінальними і реальними доходами підприємств, що свідчить про структурне ослаблення ММСП навіть попри збереження формальної активності. Основним фактором песимізму є недовіра до стабільності економічного середовища, а не лише поточний стан попиту чи фінансів.
- Скорочення виробництва та попиту через енергетичну кризу та воєнні ризики посилює песимізм у невиробничому секторі. Нерівномірна вразливість секторів (невиробничий сектор більш вразливий, ніж виробничий) підкреслює необхідність диференційованої політики для підтримки ММСП.

Одним із ключових показників, що допомагає оцінити стан підприємств на поточний момент, є Індекс активності бізнесу (UBI). Його формують на основі регулярних опитувань представників мікро-, малих і середніх компаній України. Завдяки систематичному підходу до збору даних, зміни цього індексу дозволяють відстежувати тенденції в економічному відновленні. Індекс варіюється в межах від 0 до 100: позначка 50 вважається нейтральною, значення нижче 50 сигналізує про очікування погіршення ринкових умов, а вище 50 — про сподівання на позитивні зрушення.

На рис 7.1 можна простежити, як змінювався цей показник, починаючи з жовтня 2020 року. Протягом 2021 року настрої бізнесу поступово поліпшувалися, досягнувши максимуму восени того ж року. Однак із початком війни індекс різко обвалився до 22,7 у червні 2022 року. Згодом спостерігалось поступове зростання: до травня 2024 року він піднявся до 43,7. Проте до кінця 2024 року показник знову опустився нижче 40, що вказує на песимізм серед підприємців щодо майбутнього економіки. Очевидно, що свою роль у значенні показника зіграли не тільки проблеми на фронті, але й підвищення податків, невизначеність з економічним бронюванням та інші проблеми.

Складнішою є ситуація у невиробничій сфері, де значення індексу впало до 35,2, тоді як у виробничій сфері значення індексу становить 41,8 (рис. 7.2).

Рисунок 7.1.

Індекс активності бізнесу (UBI)

■ Індекс активності бізнесу (UBI)
■ Лінія тренду

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

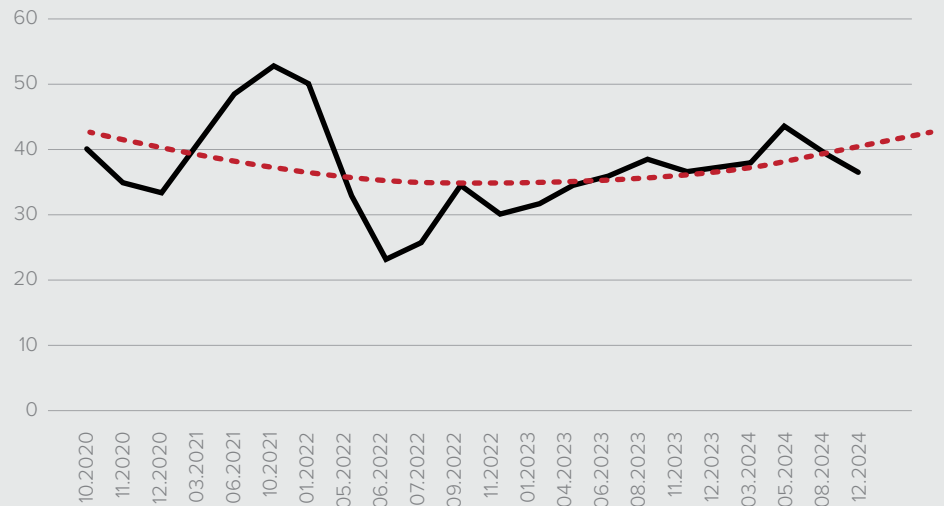
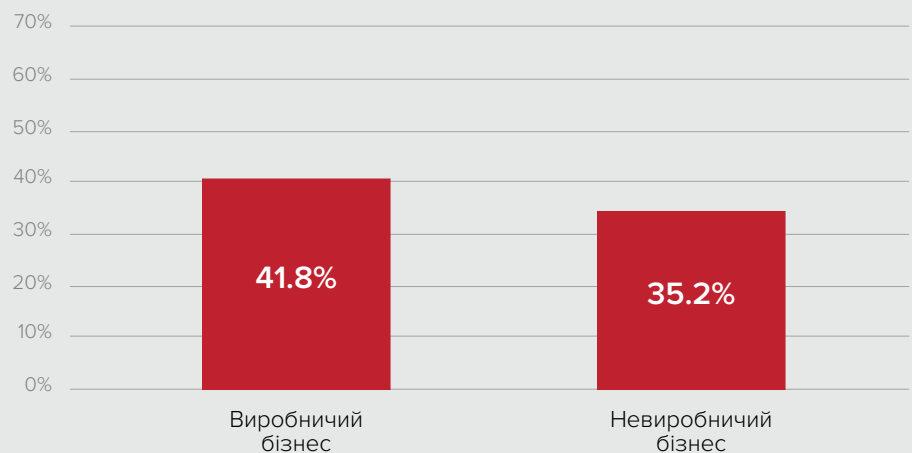

Рисунок 7.2.

Індекс активності бізнесу (UBI — Ukrainian Business Index)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

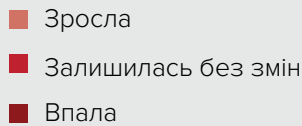
Песимізм українських підприємців пов'язаний передусім з очікуваннями від поточної економічної ситуації. Станом на грудень 2024 року кількість замовлень від клієнтів впала у 39% компаній, у 37% залишилась без змін. Такі дані хоч і співставні з даними грудня 2023 року, проти вони були явно гіршими навесні–восени 2024 року (рис. 7.3).

Відповідно, український бізнес починає скорочувати виробництво. Зокрема, у грудні 2024 року 43% підприємств скоротили обсяг випуску продукції та наданих послуг, а 40% залишили його без змін. Ці показники практично повністю дорівнюють даним грудня 2023 року, однак тенденція суттєво різниться. У 2024 році спостерігається зростання кількості підприємств, що скорочують обсяг випуску, а у 2023 році відбувалося їх зменшення (рис. 7.4).

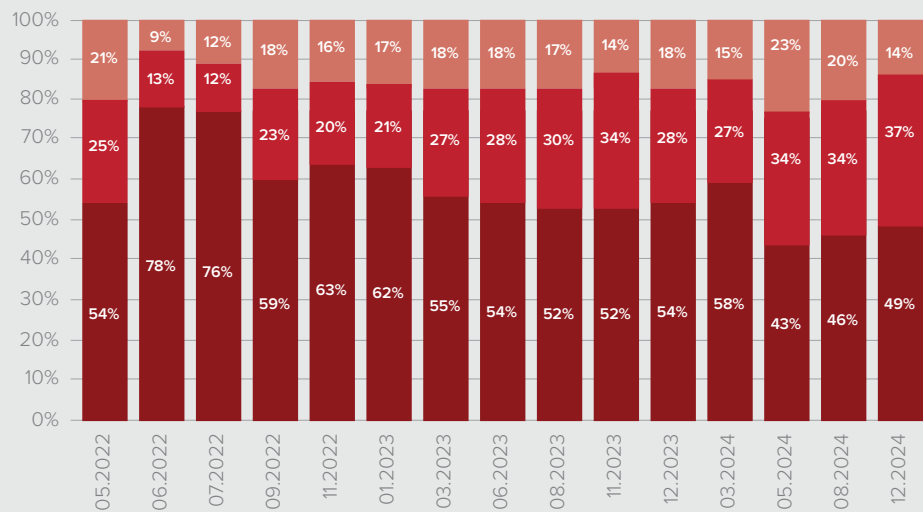
Українські ММСП зменшують обсяги запасів. Якщо ще у 2022 році майже 60% підприємств скорочували обсяги запасів, то у 2024 році частка таких підприємств знаходиться на рівні третини. При цьому близько половини підприємств не спостерігають суттєвої зміни запасів. У кожній п'ятій компанії відбувається зростання товарних запасів (рис. 7.5).

Рисунок 7.3.

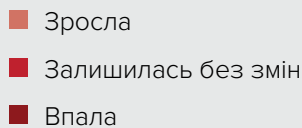
Як змінилася кількість замовлень від клієнтів, що отримує бізнес за останній місяць?

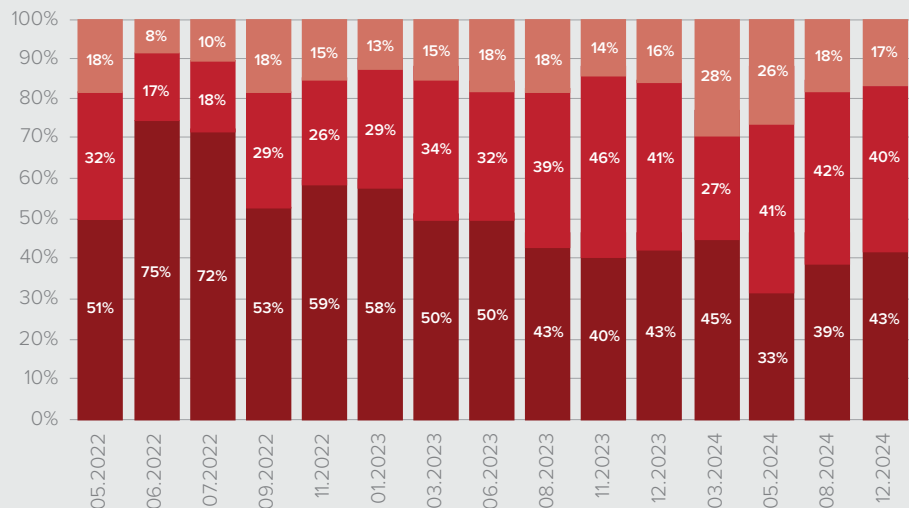
Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 7.4.

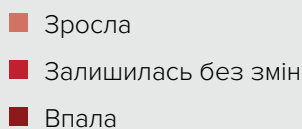
Як змінився обсяг випуску продукції / наданих сервісів за останній рік?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

Рисунок 7.5.

Як змінився загальний рівень товарних запасів за останній рік?

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних опитування

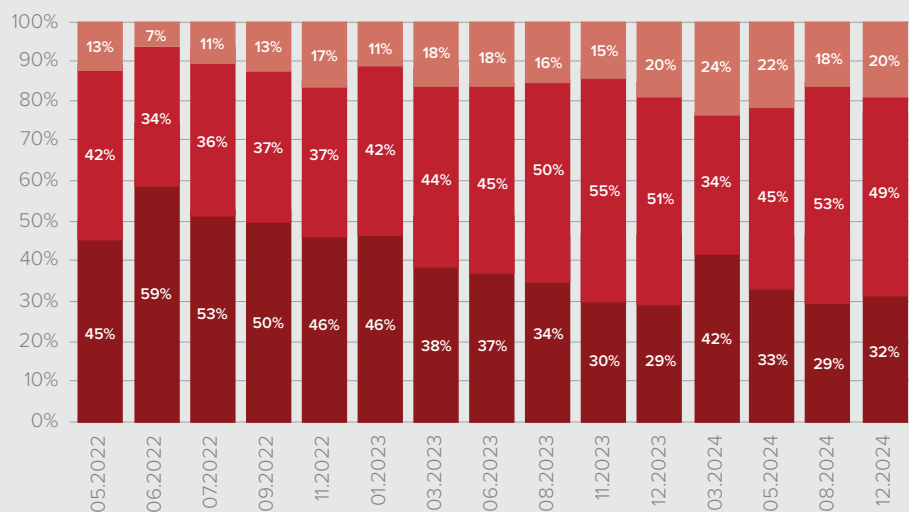
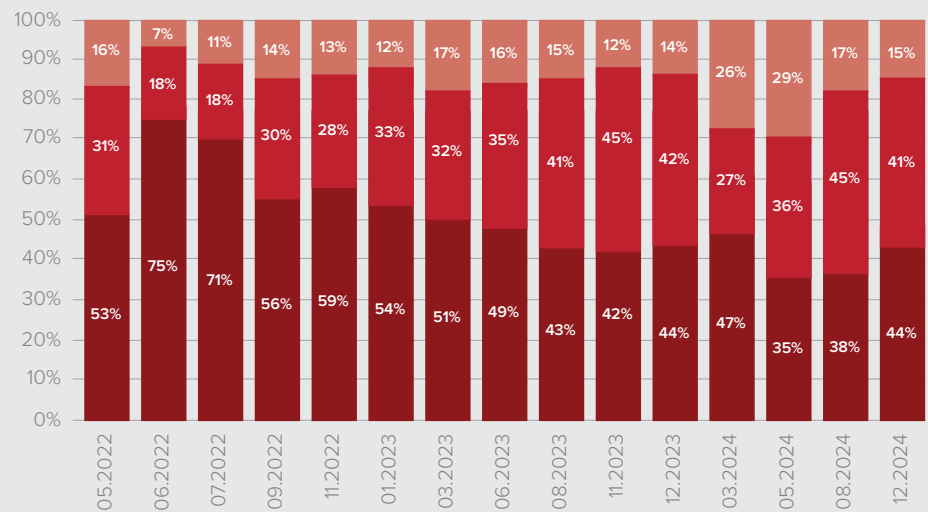

Рисунок 7.6.

Як змінилася кількість
ваших замовлень до
ваших постачальників за
останній рік?

Зросла
Залишилась без змін
Впала

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Обережний оптимізм початку 2024 року змінився на песимістичний настрій. Якщо на початку року до 30% компаній збільшували замовлення у постачальників (рис. 7.6), то на кінець року їх частка впала вдвічі до 15%, при цьому суттєво зросла частка фірм, які не змінюють свої замовлення — до 41%. При цьому 44% компаній зменшують обсяги закупівель, що загалом відповідає рівню кінця 2023 року.

ВИСНОВКИ

Фото: ПРООН в Україні

1. Постійна економічна та безпекова невизначеність.

Український сектор ММСП продовжує функціонувати в умовах високої економічної та безпекової нестабільності. Понад 60% підприємств називають непередбачуваність військового й економічного факторів ключовою перешкодою для відновлення та зростання. Ця невизначеність посилюється непослідовними урядовими діями, різкими змінами податкової політики та затримками у впровадженні прозорих механізмів бронювання для критично важливих працівників.

2. Втрати на ринку праці та демографічні зрушення.

У 2024 році 35% підприємств повідомили про скорочення чисельності робочої сили до 50%, головним чином через міграцію та військовий призов. Дефіцит кваліфікованих кадрів особливо відчутний у виробництві (55%) та машинобудуванні (33%). Ці проблеми посилюються демографічним спадом, включно зі старінням населення та скороченням чисельності працездатного населення.

3. Галузеві та регіональні диспропорції.

Вплив війни проявляється нерівномірно за секторами та регіонами. ІТ та телекомунікації мають найбільше номінальне зростання доходів у 2024 році порівняно з 2023, зокрема 24% компаній повідомили про зростання понад 150%. Транспорт (14%) і виробництво (8%) також показали суттєве зростання, тоді як сільське господарство мало помірне зростання на рівні 10–40% у 22% підприємств. Таке помірне зростання спостерігалось в будівництві (19%), торгівлі (30%), маркетингу та консалтингу (26%), професійних послугах (близько 25%) і сфері охорони здоров'я (36%). Водночас значне зниження доходів на понад 50% найчастіше спостерігалось у будівництві (19%), охороні здоров'я (18%), маркетингу та консалтингу (16%) і транспорті (14%), тоді як сільське господарство та професійні послуги мали найменший відсоток такого різкого падіння. Регіональний аналіз показує, що східні області мають деякі ознаки відновлення, проте структурні проблеми, зокрема пошкоджена інфраструктура та переміщення робочої сили, продовжують стримувати ділову активність.

4. Гендерна динаміка.

Частка підприємств, що належать жінкам, зросла майже до 20% станом на початок 2025 року: зокрема, жінки особливо активні у сфері аудиту (49%) й освіти (33%). Водночас їх представленість у високорентабельних і швидкозростаючих секторах залишається обмеженою — лише 7%. Зростання жіночого підприємництва зумовлене як необхідністю (через дефіцит чоловічої робочої сили), так і можливостями на нових ринках, проте стримується обмеженим доступом до фінансування та професійних мереж.

12%
активно
інтегруються
в європейські
ланцюги створення
вартості

5. Фінансові обмеження та доступ до капіталу.

Третина ММСП називає недостатній капітал критичною перешкодою для розвитку. Доступ до банківських кредитів обмежений високими вимогами до застави та ризиком у регіонах з високим рівнем невизначеності. Хоча урядові програми, як-от схема доступних кредитів «5–7–9%», були розширені, значні прогалини залишаються, особливо для підприємств у зонах підвищеного ризику.

6. Інтеграція з ЄС та проблеми експорту.

Попри позитивне ставлення 39% ММСП до безмитної торгівлі з ЄС, лише 12% активно інтегруються в європейські ланцюги створення вартості. Серед головних перешкод — недостатня сертифікація продукції, брак партнерів та обмежена державна підтримка просування експорту.

7. Ділові настрої та перспективи.

До кінця 2024 року Індекс активності бізнесу (UBI) опустився нижче 40 пунктів, що відображає поширений песимізм серед ММСП. Цей настрій зумовлений падінням попиту, перебоями в енергопостачанні та непередбачуваністю регулювання. Незважаючи на формальне відновлення кількості зареєстрованих підприємств, понад половина ММСП скоротила виробництво у 2024 році, що свідчить про те, що кількісне відновлення не призвело до реального економічного відновлення.

МЕТОДОЛОГІЯ

Фото: ПРООН в Україні

628

респондентів
надали відповіді для
дослідження

Дослідження було проведено за сприяння Advanter Group¹⁴, через онлайн-опитування власників та керівників бізнесу. Дослідження було проведено з 3 по 20 січня 2025 року, в ньому взяли участь 628 респондентів з усіх регіонів України та різних галузей промисловості.

Питання анкети було складено таким чином, щоб дати змогу здійснити аналіз діяльності компаній з точки зору макрорегіонів України та галузей. Це дослідження було проведено в межах 19-го раунду аналогічних бізнес-опитувань для підприємств, проведених Advanter та іншими аналітичними центрами (Центр розвитку інновацій, ЕЕРО, Diia.Business).

Індекс активності бізнесу (UBI) розраховується з 2020 року. Він базується на відповідях респондентів щодо поточної ділової активності, їхніх очікуваннях та об'єктивних показниках. Якщо індекс нижче 50, це свідчить про негативні очікування бізнесу щодо подальшого розвитку. Індекс є уніфікованим для виробничих та сервісних підприємств.

Огляд вибірки

Серед 628 респондентів 82% ідентифікували себе як власники бізнесу, а 18% — як топ-менеджери (див. рис. M1).

Приблизно 24% опитаних компаній були засновані до 2000 року, 43% — між 2000 і 2013 роками, 22% — між 2014 і 2019 роками та 11% — між 2020 і 2024 роками (див. рис. M2). Понад 90% опитаних підприємств накопили значний досвід роботи на українському ринку, зокрема в періоди підвищеної нестабільності та воєнних умов.

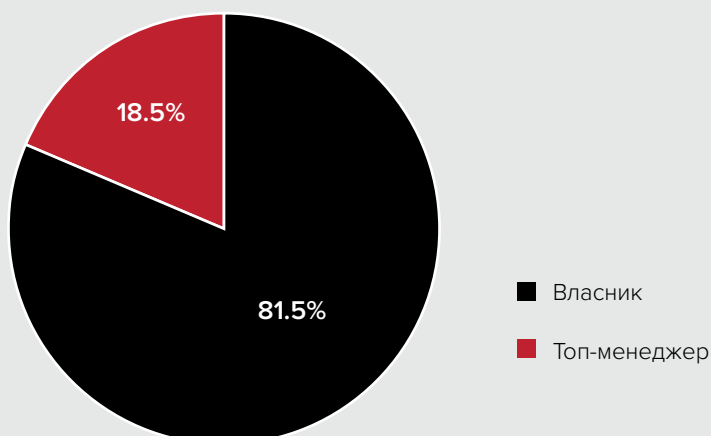
Вибірку опитування було сформовано методом випадкового відбору з бази українських ММСП із забезпеченням різноманітності за регіонами, секторами, розмірами компаній та роками роботи. Втім, як і в більшості досліджень на основі добровільних опитувань, залишається ймовірність упередженості самовибору та недостатнього представництва певних підгруп (наприклад, новостворених компаній, підприємств на тимчасово окупованих територіях або тих, що припинили діяльність через війну).

Таким чином, хоча вибірка забезпечує широкий перетин ММСП та дає змогу провести змістовний аналіз галузевих та регіональних тенденцій, результати слід інтерпретувати з належною обережністю.

Результати найнадійніше узагальнюються на генеральну сукупність активних ММСП, доступних через вибірку на момент опитування. Будь-яка екстраполяція на весь сектор ММСП в Україні повинна враховувати ці методологічні обмеження.

Рисунок М1.

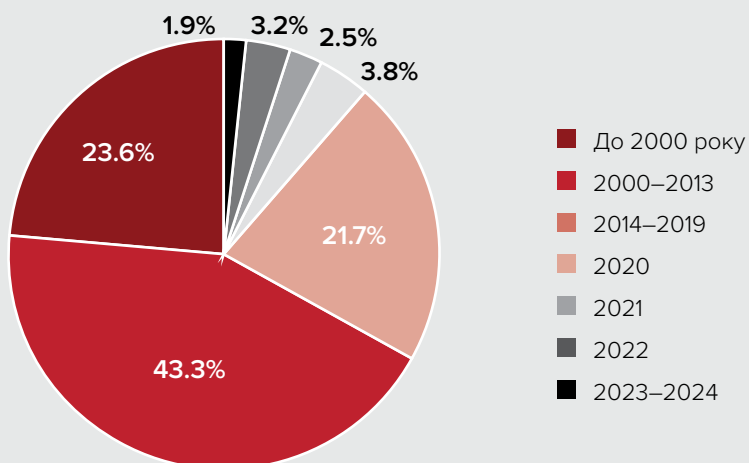
Посада особи, яка
заповнює анкету

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Рисунок М2.

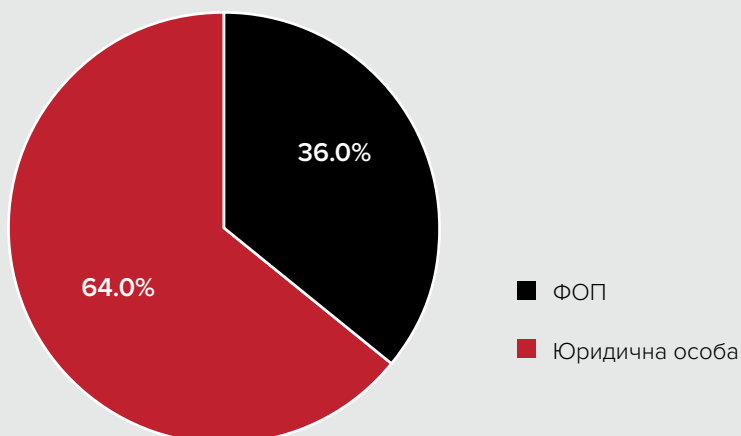
Рік заснування бізнесу

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Рисунок М3.

Організаційна форма
вашого бізнесу

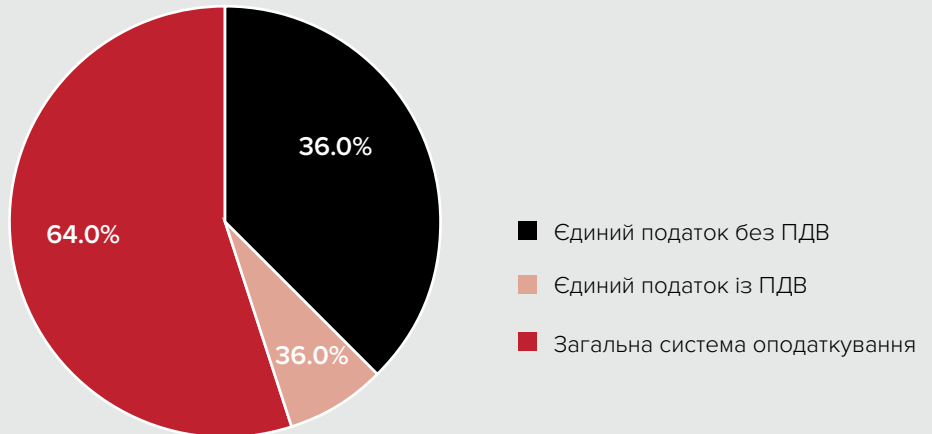

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Порівняльний аналіз з попередніми раундами опитування показує, що поточна вибірка статистично не відрізняється від попередніх вибірок за ключовими характеристиками, що підтверджує порівняльність результатів у часі.

Рисунок М4.

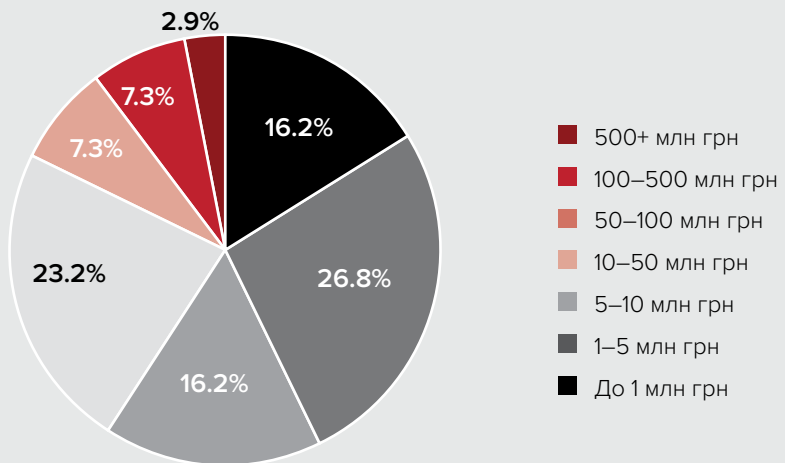
Яка основна форма
сплати податків у вашому
бізнесі?

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Рисунок М5.

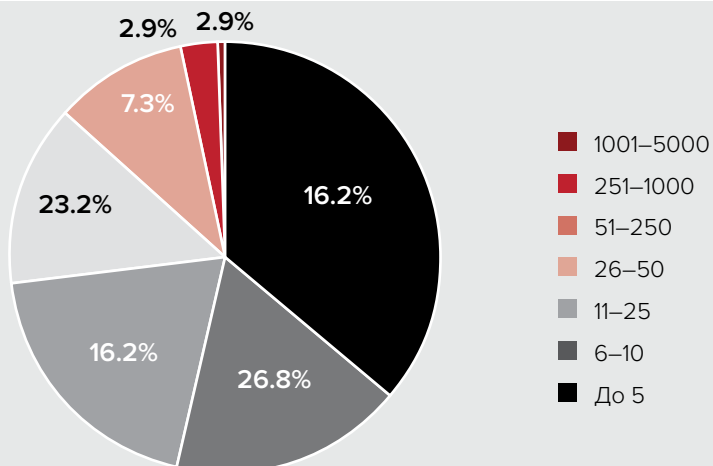
Оборот бізнесу
у 2024 році

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Рисунок М6.

Скільки співробітників
зараз працює у вашому
бізнесі?

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

64% компаній є юридичними особами, а 36% — індивідуальними підприємцями за спрощеною системою обліку й оподаткування (рис. М3). З усіх компаній 55% працюють за загальною системою оподаткування, 8% — за єдиним податком з ПДВ, а 38% — за єдиним податком без ПДВ (рис. М4).

Таблиця М1

Регіон домінуючого
бізнесу респондентів

Регіон	Відсоток
Вся Україна	22.6%
Вінницька область	3.8%
Волинська область	1.6%
Дніпропетровська область	7.6%
Донецька область	1.0%
Житомирська область	2.9%
Закарпатська область	1.0%
Запорізька область	3.5%
Івано-Франківська область	1.6%
Київська область	5.1%
м. Київ	11.8%
Кіровоградська область	1.6%
Луганська область	0.0%
Львівська область	4.8%
Миколаївська область	2.5%
Одеська область	3.5%
Полтавська область	3.5%
Рівненська область	1.6%
Сумська область	2.5%
Тернопільська область	0.3%
Харківська область	6.4%
Херсонська область	1.6%
Хмельницька область	1.6%
Черкаська область	1.9%
Чернівецька область	1.6%
Чернігівська область	4.1%
АР Крим	0.0%

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Розподіл обороту серед опитаних підприємств відображає типовий масштаб мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні: 16% компаній повідомили про оборот у 2024 році до 1 млн гривень (приблизно 24 000 євро), 27% — від 1 млн до 5 млн гривень (приблизно 120 000 євро), а понад 41% перевищили 10 млн гривень (приблизно 238 000 євро) (див. рис. М5).

Ці цифри співвідносяться з розміром компанії, виміряним за кількістю працівників (див. рис. М6). Таким чином, вибірка є репрезентативною для структури сектору ММСП, але не має на меті охопити великі підприємства, яких відносно мало, але вони мають значну економічну вагу. Таким чином, результати та висновки цього звіту найбільше застосовні до сегмента ММСП в українському бізнес-ландшафті.

Таблиця М2

Сектори економіки
респондентів

Сектор	Відсоток
Сільське господарство, лісове господарство та рибальство	2.9%
Видобувна промисловість та розробка кар'єрів	0.0%
Машинобудування	4.5%
Виробництво харчових продуктів	3.8%
Промисловість споживчих товарів	6.4%
Виробництво меблів	2.5%
Інші види переробної промисловості	9.9%
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря	0.6%
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	1.3%
Будівництво	11.5%
Оптова торгівля	10.8%
Роздрібна торгівля продуктами харчування	2.5%
Роздрібна торгівля іншими товарами	7.3%
Транспортні, складські, поштові та кур'єрські послуги	1.0%
Ресторани та кав'ярні	0.6%
Готельний бізнес	0.6%
Туризм	0.0%
ІТ-сектор	5.4%
Телекомунікації	1.3%
Фінансування та страхові операції	1.3%
Операції з нерухомістю	0.6%
Професійна, наукова та технічна діяльність	2.5%
ЗМІ	0.6%
Професійні послуги: маркетинг, консалтинг та дизайн	6.1%
Операції у сфері адміністративних та допоміжних послуг	1.0%
Ремонт автотранспортних засобів	1.3%
Освіта	1.3%
Охорона здоров'я, надання соціальної допомоги	3.5%
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1.0%
Надання інших видів послуг	8.0%

Джерело: Розрахунки авторів
на основі даних опитування

Географічно дослідження охоплює майже всі регіони України, крім тимчасово окупованих територій (Таблиця М1). Майже чверть усіх компаній (23%) працюють по всій країні, а 12% зосереджені виключно у столиці.

Серед секторів економіки (Таблиця М2) найбільше представлені будівництво (11%), роздрібна торгівля (10%), оптова торгівля (8%) та машинобудування (6%).

Респондентів для поточного раунду опитування було відібрано випадковим чином з національної бази українських малих і середніх підприємств, яку веде Advanter Group. Остаточна вибірка складалася з 628 заповнених відповідей, що становить приблизно 7%.